

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови**

“На правах рукопису”
УДК 811.112.2’25(043.3)

“До захисту допущено”
Завідувач кафедри
_____ Г. Л. Лисенко
(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” _____ 2018

**Магістерська дисертація
на здобуття ОС магістра**

зі спеціальності 035 Філологія

на тему: Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі
текстів німецько-української мовної пари)

Виконав(ла): студентка 2 курсу групи

_____ ЛН-71мп _____

Піддячий Катерина Романівна
(прізвище, ім’я, по батькові)

_____ (підпис)

Науковий керівник: доцент, к. філол. н. Баклан І. М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____ (підпис)

Рецензент: професор, д. пед. н. Федоренко С. В.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____ (підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.

Студент(ка) _____
(підпис)

Київ 2018

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність 035 «Філологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Г. Л. Лисенко
(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” _____ 2018

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентці

Піддячий Катерині Романівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема дисертації: «Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації
(на матеріалі текстів німецько-української мовної пари)»

Науковий керівник дисертації: доцент, к. філол. н. Баклан І. М. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)
затверджений наказом по університету від «__» _____ 20__ р. № _____

2. Термін подання студентом дисертації _____

3. Об'єкт дослідження – явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації
(на матеріалі текстів німецько-української мовної пари).

4. Предмет дослідження – перекладацькі прийоми і техніки їх реалізації на
лексико-граматичному і семантичному рівнях, які спричинені явищем
компресії, а також побудова принципу добору того чи того перекладацького
прийому, виходячи з прагматичної настанови перекладу.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити: визначити особливості перекладу
текстів інструкцій з експлуатації, дослідити явище компресії при перекладі,

розкрити перекладацькі труднощі, пов'язані з компресією, систематизувати основні засоби реалізації компресії при перекладі, проаналізувати прийом редукції на лексико-граматичному рівні та прийом імплікації на семантичному рівні, а також схарактеризувати особливості застосування перекладацьких технік у межах цих прийомів, виявити прагматичні чинники реалізації компресії при перекладі текстів інструкцій з експлуатації, визначити перекладацький вибір при застосуванні компресії в перекладі інструкцій з експлуатації.

6. Орієнтований перелік ілюстративного матеріалу: 9 інструкцій з експлуатації німецькою та українською мовами загальним обсягом 70 000 друкованих знаків.

7. Орієнтований перелік публікацій: Термінологічні труднощі перекладу фахових текстів // Всеукраїнська науково-практична конференція «IV Таврійські філологічні читання» (м. Херсон, 2018); Компресія в перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2018. Випуск № 36. Серія «Філологія».

8. Консультанти розділів дисертації

Розділів	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
I			
II			
III			

9. Дата видачі завдання _____

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка

Студент(ка)

(підпис)

К. Р. Піддячий

(ініціали, прізвище)

Науковий керівник дисертації

(підпис)

І. М. Баклан

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	6
REFERAT	9
ВСТУП	12
Розділ 1. Перекладознавчі засади дослідження текстів інструкцій з експлуатації.....	16
1.1. Науково-технічний переклад і жанрова специфіка науково-технічних текстів.....	16
1.2. Особливості перекладу текстів інструкцій з експлуатації.....	23
1.3. Явище компресії при перекладі.....	36
1.4. Перекладацькі труднощі, пов'язані з компресією	40
Розділ 2. Методологія дослідження компресії в перекладі інструкцій з експлуатації.....	47
2.1. Засоби вираження компресії при перекладі	47
2.2. Способи і прийоми реалізації компресії при перекладі.....	54
Розділ 3. Особливості реалізації явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації.....	57
3.1. Компресія в текстах інструкцій з експлуатації до побутової техніки	57
3.2. Прийоми реалізації компресії на лексико-граматичному та семантичному рівнях	61
3.2.1. Перекладацькі техніки редукції на лексико-граматичному рівні	66
3.2.2. Перекладацькі техніки імплікації на семантичному рівні.....	70
3.3. Прагматичні чинники реалізації компресії при перекладі текстів інструкцій з експлуатації.....	72
ВИСНОВКИ.....	79
ZUSAMMENFASSUNG.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	88
ДОДАТКИ.....	99

РЕФЕРАТ

Представлена магістерська дисертація присвячена дослідженню явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари). Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків українською та німецькою мовами, списку використаних джерел.

Особливості науково-технічної літератури та її перекладу розглядалися у працях представників радянської лінгвістичної школи (Л. Бархударов, В. Комісаров, Я. Рецкер та ін.), вітчизняних (В. Карабан, Т. Кияк, М. Кур'янова, А. Міщенко та ін.) і зарубіжних (Л. Гоффманн, Г. Крінгс, Ю. Найда/Ч. Табер, Т. Рьольке, П. Шмітт та ін.) мовознавців. Переклад інструкцій з експлуатації залишається відкритим полем мовознавчої науки, зокрема в межах німецько-української мовної пари.

Зокрема, явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою відображає мовну культуру і надає перекладачу-практику додаткові фахові знання щодо створення адекватного тексту перекладу.

Актуальність роботи обумовлена дуже малою кількістю наукових робіт, присвячених явищу компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари), її ролі у німецьких та українських інструкціях з експлуатації та фактичній відсутності єдиного алгоритму вибору відповідних перекладацьких прийомів для досягнення адекватного перекладу.

Об'єктом дослідження постає явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою.

Предметом дослідження є перекладацькі прийоми і техніки їх реалізації на лексико-граматичному і семантичному рівнях, які спричинені явищем

компресії, а також побудова принципу добору того чи того перекладацького прийому, виходячи з прагматичної настанови перекладу.

Метою магістерської дисертації є дослідження та аналіз перекладацьких прийомів і технік їх реалізації (трансформацій) на різних мовних рівнях. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- аналіз перекладацьких прийомів і технік їх застосування при перекладі інструкцій з експлуатації;
- визначення ролі явища компресії в німецьких та українських інструкціях з експлуатації;
- виведення принципу добору перекладацьких прийомів і технік при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою.
- визначення місця та ролі явища компресії в перекладацькій діяльності.

Матеріалом дослідження є офіційні інструкції з експлуатації до побутової техніки відомих компаній Tefal, Bosch, Braun і Hama, складені німецькою та українською мовами.

Методи дослідження визначалися метою і завданням магістерської дисертації. Для реалізації поставлених завдань у процесі роботи застосовувалися такі методи: лінгвостилістичний метод, кількісний метод, компаративний аналіз і метод контент-аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні принципів добору перекладацьких прийомів під час перекладу інструкцій з експлуатації, що дозволить у подальшому використати результати дослідження для створення навчально-методичних матеріалів для дисциплін «Основи перекладознавства», «Теорія перекладу» та «Переклад і редагування науково-технічної літератури».

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів, передусім, під час перекладу інструкцій з експлуатації загалом, а також у курсах з лексикології, стилістики, теорії та практики перекладу. Крім того, систематизований у роботі матеріал може слугувати основою для його подальшого опису в лексикографічних джерелах.

Апробація результатів представленої роботи. Результати досліджень оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «IV Таврійські філологічні читання» (м. Херсон, 2018).

Ключові слова: явище компресії, інструкція з експлуатації, редукція, імплікація, перекладацька трансформація.

Referat

Die vorliegende Masterarbeit ist der Forschung der Kompression beim Übersetzen von Gebrauchsanweisungen / Bedienungsanleitungen gewidmet.

Die Arbeit besteht aus einer Einführung, drei Kapiteln, Zusammenfassungen zu jedem Kapitel, Literaturverzeichnis, einer gesamten Zusammenfassung und Anhängen.

Die Besonderheiten der wissenschaftlichen und technischen Literatur und ihre Übersetzung wurden in den Schriften von Vertretern der sowjetischen Sprachschule (L. Barkhudarov, V. Komisarov, J. Rycker u. a.) sowie der einheimischen (V. Karaban, T. Kyiak, M. Kurianova, A. Mischenko usw.) und ausländischen (L. Hoffmann, G. Crings, J. Nida / Ch. Taber, T. Roelcke, P. Schmitt usw.) Linguisten untersucht. Die Übersetzung von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen bleibt ein offenes Feld der Sprachwissenschaft, insbesondere innerhalb der deutsch-ukrainischen Richtung.

Beim Übersetzen von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen soll sich der Übersetzer sowohl mit linguistischen Aufgaben beschäftigen, als auch die Probleme der pragmatischen Anpassung des Textes lösen. Er soll auch bei der Übersetzung eine zweckgebundene Zielgruppe aufzeichnen, den Sinn aus einer Sprache in die andere adäquat wiedergeben, die besonderen Mittel der Textwiedergabe zwecks der Erreichung des pragmatischen Ziels auswählen.

Die Aktualität des ausgewählten Themas beruht auf einer sehr geringen Anzahl wissenschaftlicher Arbeiten, die sich mit dem Phänomen der Kompression bei der Übersetzung von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen in der deutsch-ukrainischen Richtung, ihrer Rolle in der deutschen und ukrainischen Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung und dem Fehlen eines einzigen Algorithmus für die Auswahl von geeigneten Übersetzungstechniken befassen, um eine angemessene Übersetzung zu erreichen.

Das Ziel der Masterarbeit liegt in der Forschung und der Analyse von Übersetzungsverfahren und -techniken (sog. Umwandlungen) auf verschiedenen Sprachebenen. In Übereinstimmung mit dem Ziel wurden folgende Aufgaben formuliert:

- 1) Analyse von Übersetzungstechniken und deren Verwendung beim Übersetzen von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen;
- 2) Definition der Rolle des Kompressionsphänomens in der deutschen und ukrainischen Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung;
- 3) Suche nach dem Prinzip der Auswahl von Übersetzungstechniken und Techniken bei der Übersetzung der Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung ins Ukrainische.
- 4) Rolle der Kompression bei der Übersetzung.

Die Forschungsmethoden wurden durch das Ziel und Aufgaben der Masterarbeit bestimmt. Es wurden folgende Methoden verwendet: hypothetisch-deduktive Methode, Strukturanalyse des Textes, Methode der Opposition, kontextologische Analyse, pragmatische Analyse, Methode der Verallgemeinerung.

Zum Forschungsobjekt gehören Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen auf Deutsch und Ukrainisch. Den Forschungsgegenstand bilden die Übersetzungstechniken und ihre Anwendung bei der Übersetzung von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen auf der lexikalisch-grammatischen und auf der semantischen Ebene sowie das Prinzip der Auswahl der einen oder anderen Übersetzungstechnik, das auf dem pragmatischen Appell der Übersetzung basiert.

Die wissenschaftliche Neuigkeit der Forschung liegt darin, dass die Grundsätze für die Wahl der Übersetzungstechniken beim Übersetzen von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen ermittelt werden, die es ermöglichen, die Forschungsergebnisse in Zukunft zu nutzen, um Lehrmaterialien für Disziplinen „Grundlagen der Übersetzungswissenschaft“, „Theorie der Übersetzung“

und „Übersetzung und Bearbeitung von wissenschaftlicher und technischer Literatur“ zu erstellen.

Die theoretische Bedeutung der Arbeit besteht in der weiteren Erarbeitung der Übersetzungstechniken bei der Übersetzung von Gebrauchsanweisungen. Die Ergebnisse können einen Anstoß für die weitere Forschung von Übersetzungsmethoden, -verfahren und -techniken bei der Problemlösung im Bereich der Übersetzung von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen.

Die praktische Bedeutung der Arbeit besteht in der Möglichkeit der Verwendung von den in der Arbeit formulierten Ideen und Ergebnissen in Kursen der Übersetzungswissenschaft, der vergleichenden Grammatik, des Praktikums der Übersetzung usw.

Die Approbation der Ergebnisse. Die Ergebnisse der Forschung wurden auf der Allukrainischen wissenschaftlichen und praktischen Konferenz „Das IV. Tawrija Philologische Lesen“ (Kherson, 2018) veröffentlicht.

Stichwörter: Kompression, Gebrauchsanweisung / Bedienungsanleitung, Reduktion, Implikation, Übersetzungstechnik.

ВСТУП

У зв'язку з науково-технічною революцією двадцять першого століття значення технічної інформації, а саме перекладу науково-технічної літератури, стрімко зростає. Тому виникає потреба в якісному перекладі технічної літератури, зокрема інструкцій з експлуатації до різних пристроїв та приладів, націленому на адекватне відтворення одиниць вихідної мови (ВМ) засобами мови перекладу (МП) без втрати змісту. Науково-технічний переклад значною мірою відрізняється від перекладу художньої літератури чи офіційно-ділової документації. До первинної науково-технічної літератури належать монографії, наукові статті, патенти, до вторинної науково-технічної літератури – підручники, довідники, конспекти лекцій, лексикографічні джерела науково-технічного спрямування тощо. Кожен з цих жанрів виявляє певні труднощі. Винятком не став переклад інструкцій з експлуатації як один із жанрів первинної технічної літератури, який залежно від цільової аудиторії має різний ступінь науковості, що обов'язково слід урахувати при перекладі. Адже перекладачу слід знайти так звану «золоту середину» і не переоцінити, а також не дооцінити рівень пресупозитивних знань адресата, на якого розрахований той чи той текст інструкції з експлуатації.

Особливості науково-технічної літератури та її перекладу розглядалися у працях представників радянської лінгвістичної школи (Л. Бархударов, В. Комісаров, Я. Рецкер та ін.), вітчизняних (В. Карабан, Т. Кияк, М. Кур'янова, А. Міщенко та ін.) і зарубіжних (Л. Гоффманн, Г. Крінгс, Ю. Найда/Ч. Табер, Т. Рьольке, П. Шмітт та ін.) мовознавців.

Переклад інструкцій з експлуатації залишається відкритим полем мовознавчої науки, зокрема в межах німецько-української мовної пари. При чому явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою відображає мовну культуру і надає перекладачу-практику додаткові фахові знання щодо створення адекватного тексту перекладу.

Актуальність роботи обумовлена дуже малою кількістю наукових робіт, присвячених явищу компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари), її ролі у німецьких та українських інструкціях з експлуатації та фактичній відсутності єдиного алгоритма вибору відповідних перекладацьких прийомів для досягнення адекватного перекладу.

Об'єктом дослідження постає явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою.

Предметом дослідження є перекладацькі прийоми і техніки їх реалізації на лексико-граматичному і семантичному рівнях, які спричинені явищем компресії, а також побудова принципу добору того чи того перекладацького прийому, виходячи з прагматичної настанови перекладу.

Метою магістерської дисертації є дослідження та аналіз перекладацьких прийомів і технік їх реалізації (трансформацій) на різних мовних рівнях. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- аналіз перекладацьких прийомів і технік їх застосування при перекладі інструкцій з експлуатації;
- визначення ролі явища компресії в німецьких та українських інструкціях з експлуатації;
- виведення принципу добору перекладацьких прийомів і технік при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою.
- визначення місця та ролі явища компресії в перекладацькій діяльності.

Матеріалом дослідження є офіційні інструкції з експлуатації до побутової техніки відомих компаній Tefal, Bosch, Braun і Hama, складені німецькою та українською мовами.

Методи дослідження. У роботі використовується дистрибутивний метод лінгвістичного аналізу для виокремлення фрагментів тексту, які зазнають компресії при перекладі, та виведення кількісних показників. Компонентний

аналіз застосований для виявлення семантики фрагментів тексту інструкції з експлуатації, які зазнали компресії при перекладі. Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу застосовувались структурно-типологічний, функціональний методи та метод зіставлення статистичних підрахунків і кількісних характеристик. При коментуванні джерел використовувались прийоми спостереження, систематизації, науково-лінгвістичного опису та порівняльний аналіз.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні принципів вибору перекладацьких прийомів під час перекладу інструкцій з експлуатації, що дозволить у подальшому використати результати дослідження для створення навчально-методичних матеріалів для дисциплін Основи перекладознавства, теорія перекладу та переклад і редагування науково-технічної літератури.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів перш за все під час перекладу інструкцій з експлуатації взагалі, а також курсах лексикології, стилістики, теорії та практиці перекладу. Крім того, систематизований в роботі матеріал може слугувати основою для його подальшого опису в лексикографічних джерелах.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків українською та німецькою мовами, списку використаних джерел. У вступі зазначається актуальність дослідження, його мета, завдання, а також предмет, об'єкт і матеріал дослідження, наводиться перелік методів лінгвістичного аналізу, наголошується на теоретичному значенні і практичній цінності роботи.

Перший розділ зосереджений на аналізі та узагальненні теоретичного підґрунтя дослідження, а саме в ньому розкриті перекладознавчі засади дослідження текстів інструкцій з експлуатації (описали науковотехнічний переклад та його жанри, особливості перекладу та перекладацькі труднощі текстів з експлуатації, які полягають у відмінностях на граматичному, лексичному та морфологічному рівнях двох(німецької та української) мов.

Другий розділ розкриває особливості дослідження явища компресії при перекладі текстів інструкцій з експлуатації. Визначили засоби вираження компресії, а також способи та прийоми її реалізації при перекладі інструкцій.

Висновки розкривають коротке узагальнене викладення матеріалу нашого дослідження. Представимо узагальнену схему аналізу явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації.

У додатках наводиться графічне представлення основних положень дослідження у вигляді таблиць, графіків і гістограм.

Розділ 1. Перекладознавчі засади дослідження текстів інструкцій з експлуатації

1.1. Науково-технічний переклад і жанрова специфіка науково-технічних текстів

Переклад з однієї мови на іншу – це складний процес адекватного відтворення поняття однієї мови, одиницями іншої мови, тобто відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням змісту і форми.

Якісний стрибок технічних основ, а саме наукова-технічна революція, диктує нам правила життя, які проголошують, що техніка є невід’ємною частинною нашого життя. Це стало поштовхом для розвитку перекладу науково – технічної літератури.

Цей переклад значно відрізняється від перекладу художньої літератури чи документації. Монографії, учбова науково-технічна література (довідники), технічна документація, патенти та інструкції з експлуатації це все види науково- технічної літератури, переклад якої становить складнощі.

Особливості науково-технічної літератури та її перекладу розглядалися у працях представників радянської лінгвістичної школи (Л. Бархударов, В. Комісаров, Я. Рецкер та ін.), вітчизняних (В. Карабан, Т. Кияк, М. Кур’янова, А. Міщенко та ін.) і зарубіжних (Л. Гоффманн, Г. Крінгс, Ю. Найда/Ч. Табер, Т. Рьольке, П. Шмітт та ін.) мовознавців.

Ця література характеризується таким стилем, який не схожий ні на один інший. На думку У. Фікс, стиль є окремим закріпленим у мові способом реалізації комунікативних намірів, який передає особливу прагматичну інформацію [65, с. 238].

Цей стиль насичений різними термінами та термінологічними словосполученнями. Вони становлять основу науково-технічних текстів та не мають перекладних відповідників (терміни-неологізми) та є неоднозначними.

Саме ця особливість і створює основні проблеми при перекладі. За визначенням І. В. Арнольд, код являє собою систему знаків і правил їх поєднання для передачі повідомлення визначеним каналом [2, с. 30].

Також загальновідомим залишається той факт, що передати всю інформацію, зазначену в тексті оригіналу, неможливо. Перекладачу постійно доводиться вирішувати, яку інформацію зберегти у перекладі, а якою можна знехтувати без впливу на загальний смисл висловлювання [12, с. 43].

Для мови науково-технічної літератури характерна відсутність емоційної насиченості, образних порівнянь, метафор, елементів гумору, іронії і т. д.

Головною особливістю науково-технічної літератури (за винятком науково-популярної літератури) є те, що на відміну від художньої літератури, науково-технічна література розрахована на спеціаліста в даній галузі знань. У мовному плані це знаходить своє відображення, перш за все, в насиченості науково-технічних текстів спеціальною термінологією, що виражає поняття, специфічні для даної галузі знань. За визначенням функціональний стиль є соціокультурним контекстом, в якому мовленнєвий жанр набуває прагматичного смислу [9].

Часто терміни мають явище багатозначності. Іноді в межах наук один і той же термін має різне значення. Особливі труднощі перекладу становлять випадки, коли один і той же термін має різне значення в залежності від приладу чи обладнання. Вирішальним при перекладі багатозначного терміна є контекст. Контекст (текстовий і позатекстовий) слугує фоном реалізації імпліцитності. Він є необхідним у виборі еквівалента в перекладі [15, с. 10]. Також вказано на безпосередню залежність типу імпліцитності від контексту (вузького чи широкого), з якого вилучається імпліцитне значення [25, с. 10–11].

Нерідко елемент новизни, ще не є зафіксованим в словнику, але вже викликає інтерес у читача.

Технічні тексти, окрім термінів, характеризуються також вживанням технічної фразеології. Іноді загальновживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення.

Ще одна особливість науково – технічних текстів використання аббревіатур та скорочень. Ця сфера перекладу широко вживає скорочення, як ті, що увійшли до мови та зафіксовані у словниках, так і авторських, okazіональних, що використовуються лише в окремих випадках та зафіксовані лише в одному тексті.

Наявність групи інтернаціональних слів, являють собою лексичні труднощі перекладу науково-технічної літератури. Часто незважаючи на схожість звучання в різних мовах, група цих інтернаціональних слів має різне значення, стилістичне забарвлення та свою семантику. Вони відомі в теорії перекладу під терміном як "зрадливі друзі перекладача". Складність їхнього перекладу полягає в необхідності знайти правильного відповідника, а саме знайти та підібрати правильне значення слова, яке б відповідало змісту конкретного тексту.

Нехтування контекстом часто призводить до смислової помилки, коли окремо термін перекладено правильно, але в контексті він має інше значення, в наслідок чого, переклад вже не буде являтися адекватним. Саме контекст забезпечує конкретизацію значення того чи іншого терміна.

Лексичні відмінності майже завжди є очевидними, так як наявні спеціальні терміни та лексика, а в граматичному плані вони значно менше виражені, але не менш поширені.

Будова німецької та української мов значно відрізняється одна від одної, тому їх адекватний переклад, залежить від навичок та вмінь перекладача. Для вдалого перекладу слід з'ясувати значення кожної граматичної форми мови оригіналу та знайти відповідник в мові перекладу. Потрібно також враховувати, що між текстом вихідної мови та мови перекладу, особливо на морфологічному рівні, наявні суттєві міжмовні відмінності, фундамент яких являє собою

особливості системи та норми мови. Мова є засобом реалізації дискурсу в суспільстві. Комунікативна складова дискурсу розглядається в працях Ю. Габермаса, в яких дискурс постає однією з форм ідеальної комунікації між рівноправними партнерами [82, с. 270–271].

Між науково-технічними текстами, написаними різними мовами, існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення. Починаючи з 70-х рр. минулого століття, психологи зацікавилися аспектом зрозумілості текстів. Гамбурзька концепція зрозумілості (Hamburger Verständlichkeitskonzept), яку розробили Р. Тауш, І. Лангер і Ф. Ш. фон Тун, визначила фактори, які можна порівняти з трьома системами мотивів приєднання, виконання дії та впливу [83, с. 13].

Регістр є підсистемою мови, яка визначається параметрами мовленнєвої ситуації (типом рольових відносин, видом комунікативного акту і характером оточення) [92, с. 182; 76, с. 105]. Поняття регістру, хоч і близьке за значенням до функціонального стилю, але не тотожне йому, оскільки означає сукупність семантичних ресурсів, які асоціюються з відповідним типом ситуації. Отже, відбувається реалізація семантичного потенціалу відповідно до певного соціального контексту [1, с. 31].

Однією з найпомітніших граматичних особливостей науково-технічних текстів є велика кількість різного роду поширених складних (у першу чергу - складнопідрядних) речень, що вживаються для передачі типових для наукового викладу логічних відношень між об'єктами, діями, подіями та фактами.

До граматичних особливостей, що мотивують застосування прийомів морфологічно-категорій-них трансформацій під час перекладу німець-комовних науково-технічних текстів, на думку українських дослідників Т. Р. Кияка, А. М. Науменка, О. Д. Огуя [4, с. 221], належать такі:

а) розбіжності у будові мови як наборі певних граматичних категорій та форм: німецькі артиклі, наприклад, як категорія означеності/неозначеності, що визначають новизну інформації, невідомі українській мові;

б) різний обсяг змісту подібних конструкцій;

в) відмінні функціональні характеристики, наприклад, різні форми однини та множини;

г) відмінне частотне навантаження активного та пасивного стану, дійсного та мовного способів, інфінітивних конструкцій тощо;

д) різнотипність вираження «формального» підмета та додатка «man», «es», неможливих у структурі українського речення; використання лексичних засобів для вираження граматичних категорій;

е) відмінна сполучуваність слів тощо.

Зазначимо, що граматичні трансформації під час перекладу іноді поєднуються із лексичними, оскільки не завжди існують у чистому вигляді.

Граматична структура речення науково-технічних текстів має ряд особливостей:

- наявність довгих речень, які включають велику кількість другорядних і однорядних членів. При цьому залежні від підмета і присудка слова часто стоять на відстані від того слова, яке вони визначають;
- вживання багатокomпонентних атрибутивних словopolучень;
- вживання означень, утворених шляхом стяжки цілих синтаксичних груп;
- вживання синтаксичних конструкцій, пасивних конструкцій, зворотів;
- наявність пропусків деяких службових слів (артиклів, допоміжних дієслів) особливо в таблицях, графіках, специфікаціях.

Згідно праці Брандес і Провоторова науково-технічний стиль являє собою інформаційний простір функціонування науково-технічних текстів. Це глобальне інформаційно-функціональне поле, в якому діють численні науково-технічні мовні жанри.

За своєю комунікативною сутністю цей стиль близький до офіційно-ділового у плані безособового характеру, що проявляється в орієнтованості на групового адресата. Відправники повідомлення зазвичай анонімні, позбавлені суб'єктивної емоційності. У межах офіційно-ділового дискурсу інституціональне спілкування є особливим видом комунікації, яка здійснюється за допомогою спеціальних знань, а також регулюється сукупністю кодифікованих норм і встановлених правил [67, с. 94]. Ознаками науково-технічного стилю прийнято вважати об'єктивність, логічність, доступність, узагальненість та абстрактний характер.

За класифікацією Г. П. Грайса розрізняють конвенціональні (conventional implicatures) та комунікативні імплікатури (conversational implicatures). Перші прив'язані до контексту, що полегшує їх виокремлювання, адже попри зміну контексту вони не зникають [84, с. 36–37].

Основна функція науково-технічного стилю полягає в поясненні, що включає в себе закріплення процесу пізнання і виклад результатів пізнання, так і фіксацію способів застосування цих результатів. Логіка розмірковування та логіка викладу мають дещо різні цілі. Так метою розмірковування є пошук нової істини, отримання одних знань з інших, у цьому випадку логіка виступає в ролі знаряддя пізнання. Мета логіки викладу – зазвичай повідомлення вже встановленої істини, переконання читача, спонукання його до дії. Звідси розрізняють академічну наукову та науково-популярну літературу. Перша, в свою чергу, розрахована на фахівців, а науково-популярна адаптована для сприйняття не підготовленим читачем.

До поняття науково-технічного функціонального стилю входить мова науково-природничої, науково-гуманітарної та науково-технічної літератури,

про особливості якої йтиметься нижче. Науково-технічний функціональний стиль належить до книжного типу мови, що оформляє як письмове (у більшості випадків), так і усне мовлення.

Основу мовленнєвого оформлення науково-технічних текстів становить *стандартизованість*, тобто вибір відповідного для даних умов комунікації усталеного мовного варіанту. Відповідна термінологічна робота ґрунтується на правилах та методах, що походять як із загальної, так і зі спеціальної термінології. Термінологічні правила та засади розроблялися національними та міжнародними інституціями стандартизації – Німецьким Інститутом Стандартизації (DIN) та міжнародною організацією стандартизації (ISO). Вони забезпечують уніфікацію термінів та термінологічних систем, узгодження дефініцій у багатьох мовах та забезпечують за можливістю вільну комунікацію.

Синтаксичні особливості оформлення науково-технічних текстів:

1. Синтаксична повнота оформлення висловлювання;
2. Наявність аналітичних конструкцій;
3. Часте вживання усталених виразів (кліше);
4. Переважно номінальний характер морфологічних компонентів речення;
5. Розгорнута система поєднувальних елементів (сполучників, сполучникових слів);
6. Використання складних синтагм (словосполучень), серед яких велике значення мають синтагматичні підрядні зв'язки;
7. Лінійний характер, що відповідає послідовному ходу наукового викладу, коли кожне наступне речення ніби продовжує попереднє.

Отже, стрімкий розвиток техніки в наш час, став причиною стрімкого розвитку науково – технічного перекладу. Його мета – адекватно відтворити мову оригіналу засобами іншої мови, не втрачаючи змісту та форми. Дослідження перекладу нерозривно пов'язане зі здобутками В. Н. Комісарова [33], Л. С. Бархударова [7], В. С. Виноградова [14], Л. К. Латишева [38],

Я. Й. Рецкера [44; 45], О. Д. Швейцера [55; 56], Й. Альбрехта [57], Й. Бест [61], У. Каутца [70], В. Коллера [71], В. Віллса [87], П. Ньюмарка [77; 78] та ін.

Також важливим фактором при технічному перекладі є аудиторія, на яку націлений переклад. Технічна література характеризується спеціальною термінологією, аббревіатурами, скороченнями, інтернаціональними словами на лексичному рівні. На граматичному рівні технічна література має такі ознаки наявності довгих речень, вживання багатокomпонентних атрибутивних словосполучень, означень, утворених шляхом об'єднання цілісних синтаксичних конструкцій, пасивних конструкцій, зворотів тощо. Науково-технічний стиль є логічним, доступним і має узагальнений абстрактний характер. Основу мовленнєвого оформлення науково-технічних текстів становить стандартизованість. Фаховий переклад, на який припадає 90% усіх замовлень, є одним з найвибагливіших, найвідповідальніших і юридично найскладніших видів перекладу, який враховує технічні, фахові та нормативні вимоги [69, с. 22–23].

1.2. Особливості перекладу текстів інструкцій з експлуатації

Переклад інструкцій з експлуатації залишається відкритим полем мовознавчої науки, зокрема в межах німецько-української мовної пари. При чому явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою відображає мовну культуру і надає перекладачу-практику додаткові фахові знання щодо створення адекватного тексту перекладу.

Інструкції – особливий вид технічної документації, в якій користувач того чи того виробу ознайомлюється з його використанням, обслуговуванням, керуванням, технічним доглядом та/або ремонтом. Жанр тексту «інструкція з експлуатації», за визначенням Л. Гоффманна, є поєднанням асертивних та апелятивних мовленнєвих актів. Він виник із повсякденних дискурсів викладання і навчання і може бути представленим у формі тексту (документи

обсягом від однієї до декількох сторінок) і у формі книги (посібник). Він надає адресату, який може бути невизначеним, знання про дію, які необхідні адресату для використання виробу (технічного приладу, програмного забезпечення тощо) для передбачених цілей. Прагматика є невід'ємною частиною семіотики (Ч. С. Пірс, Ч. У. Морріс) [51, с. 15].

Вона включає статусно-рольові характеристики учасників комунікації, знання про конкретну ситуацію спілкування, а також відомості про економіку, бізнес, загальний досвід діяльності та знання про культуру, що складає екстралінгвальні екстралінгвальні знання, якими оперує перекладач у процесі виявлення імпліцитних смислів [26, с. 8]. Під час перекладу слід урахувати прагматичне значення (інтенцію, вплив на адресата) і зворотній зв'язок [86, с. 51].

Для цього адресата слід ознайомити з поєднанням мети і засобів, які він як концепти дії може перейняти для впорядкованого в часі планування. Беручи за основу різний ступінь знань між учасниками, який треба компенсувати за допомогою інформації про властивості предмета (пакування, структура, елементи управління тощо), способи використання, результати етапів експлуатації, ескізи з назвами частин приладу, чітку структуру тощо.

Компенсація може бути реалізована також за допомогою пояснень. Треба знайти виважений компроміс між технічними і термінологічними знаннями (фахова мова, мова майстрів) авторів і знаннями та потребами користувачів, що не є легкою справою через обмежений бюджет (витрати на складання і переклад технічної документації), часові рамки, рекламні слогани та ін. Значні труднощі в перекладі створюють словосполучення, що закріплені за конкретними ситуаціями, мають здатність відтворюватися у готовому вигляді і функціонують як усталені вирази [40, с. 155–156].

У перекладі слід враховувати різні види нормативних вимог, які визначають його якість (Г. Турі): первинні / initial, підготовчі / preliminary та оперативні / operational. Імплікатури ґрунтуються на різних типах умовиводів:

мовному (сміслова структура цілого повідомлення), тезаурусному (знання про світ), ситуативно-дейктичному (ситуативний контекст) і прагматичному (соціально-рольові характеристики комунікантів) [30, с. 42–43].

Імпліцитність є головним поняттям у теорії імплікації, яке разом із експліцитністю характеризує ступінь розгортання висловлювання. Імпліцитними вважаються не лише ті елементи, що замовчуються в тексті, але й ті, що впливають з експліцитно виражених засобів [37]. Взявши за основу положення про дискурсні континууми [47, с. 19], можна говорити про існування інституціонального дискурсу.

Вони полягають у порівнянні норм і лінгвокультурних особливостей вихідної мови та мови перекладу, оцінці цільової аудиторії та прийнятті перекладацьких рішень. Прийняття перекладацького рішення спирається на метричні (metrical) і текстові (textual-linguistic) норми перекладу, які визначають обсяг тексту, зміна структури, а також вибір матеріалу для формулювання тексту перекладу [98, с. 185]. Вищезазначені норми є основою для інших класифікацій, які враховують еквівалентність перекладу, жанрово-стильову норму перекладу, норму перекладацького мовлення, прагматичну і конвенціональну норми тощо [43]. Вибір прийому перекладу залежить від ступеня оцінювання відправником інформаційного потенціалу повідомлення [50, с. 198–199].

Жанр «інструкція» належить до сфери бізнес-комунікації та має правові імплікації. Існують правила (положення) для визначених груп товарів, як наприклад, анотація (лист-вкладення) до лікарських препаратів. Незрозумілий виклад в інструкції може нести за собою правові наслідки у вигляді позовів на відшкодування збитків, вимоги повернення товару чи зниження ціни на товар.

Домінуючим ілокутивним актом є апелятива, за допомогою якої адресату передається план дії, який адресат може практично реалізувати (етап підготовки, орієнтації, серія дій, цільовий контроль) і досягнути кінцевого результату дії. Умови дії та поєднання задаються за допомогою підрядних

речень умови та часу, умовних або часових прийменникових груп або в головних реченнях. Цілісні фази дії можуть описуватись за допомогою умовних конструкцій з модальними дієсловами з модальністю можливості (*wenn ..., dann können Sie ...*) або необхідності (*wenn Sie ... wollen, müssen Sie ...*). Етапи дії в сучасних текстах здебільшого за допомогою форми ввічливості (3-тя особа + *Sie*), інфінітивних груп. Серія кроків часто виражена за допомогою інфінітивів або за допомогою номіналізації. Звертання до адресата вербалізується за допомогою форми ввічливості *Sie* (особове звертання) або за допомогою неозначено-особового займенника *man*, пасивних конструкцій і конструкцій із дієсловом *lassen*, наприклад, *x lässt sich öffnen, indem...* (безособове звертання).

Часто інструкції з експлуатації містять також асертиви з фоною інформацією (щодо матеріалів, безпеки, принципу дії), на яку слід звернути увагу при експлуатації. (Hoffmann, 2012: 542–543).

Дискурс сприймається як фрагмент конкретної соціальної дійсності з визначеними локально-темпоральними межами, заданими соціальним змістом, ціннісними орієнтирами, прагматичними настановами та мовно-комунікативною компетенцією представників певної спільноти або сфери суспільної діяльності [24, с. 37]. Текст як основний засіб комунікації являє собою суто мовленнєве утворення [42, с. 6].

Зважаючи на міркування Ю. Левицького про те, що текст – це спосіб реалізації та функціонування мовної системи, не можна не погодитися з тим, що він являє собою структуру, в яку втілюється дискурс у процесі реалізації. О. О. Селівановою було виділено ряд текстово-дискурсних категорій, які інтегрують текст з іншими складовими дискурсу: цілісність, дискретність, інформативність, зв'язність, просторовість, референційність, антропоцентричність, інтерактивність та інтерсеміотичність [48, с. 573]. Якщо розглядати процес формування дискурсу за Дж. Лічем, можна виділити схему текст → повідомлення → дискурс. Її можна розтлумачити наступним чином:

текст як основний засіб комунікації створює повідомлення, яке, відповідно, реалізує дискурс. Із вищезазначеного випливає, що текст є результатом процесу реалізації дискурсу.

Інструкції за класифікацією К. Райс належать до первинних інформативних текстів, які можуть містити апелятивні та експресивні елементи. С. Гьопферіг відносить їх до жанрової категорії текстів, спрямованих на інтеракцію між людиною і технікою (Mensch / Technik-interaktionsorientierte Texte). Гіперонімічне запозичення з англійської *Manual* має нейтральне значення «керівництво, інструкція» і не вказує на зв'язки між адресатом і адресантом.

Аналізуючи як німецькі, так і українські інструкції з експлуатації можна одразу ж виявити спільні риси. Вони очевидні, адже такого роду тексти створенні з однією метою як в Німеччині, так і в Україні, а саме: для інформування споживача щодо способу використання техніки.

Основними рисами україномовних та німецькомовних інструкцій з експлуатації є точність, лаконічність та логічність викладу, які виявляються у відборі мовних засобів й оформленні тексту інструкцій. Вигляд інструкцій уніфікований, а черговість окремих пунктів наведена відповідно до законодавства, оскільки інструкції у широкому сенсі можна вважати одним з актів державного управління. Інструкції загалом і інструкції з експлуатації зокрема являють собою своєрідне переплетіння офіційно-ділового та наукового стилів. На думку І. Р. Гальперіна, еліпсис є зумисним вилученням певного члена речення зі стилістичною метою [16, с. 196]. Різновидом еліпсису є синтаксична конструкція зевгма (частковий еліпсис), яка полягає в редукції слова чи групи слів (зазвичай у ролі присудка) на початку, у середині чи наприкінці речення. Підпорядковані йому члени речення виявляють схожі або відмінні синтаксично-семантичні властивості, через що можуть виникати граматичні та семантичні помилки, що надає висловлюванню додатковий стилістичний ефект. Різновидом еліпсису є асиндетон, який полягає у

вилученні з тексту сполучників. У діловій комунікації еліipsis як засіб реалізації імпліцитності сприяє економії тексту. Частотність його вживання залежить від комунікативної функції тексту.

Проте, проаналізувавши їх, можна побачити достатньо велику кількість відмінностей між інструкціями з експлуатації в Україні та в Німеччині. Здебільшого ці відмінності мають стилістичний характер на рівні синтаксису та лексики. Тому можна сказати, що для перекладача необхідно не лише перекласти належним чином текст інструкції, а й адаптувати його до стандарту інструкцій з експлуатаціймови перекладу.

Перекладач, будучи посередником у здійсненні міжкультурної комунікації, співставляє когнітивні системи автора і отримувача інформації, які відображають соціокультурні умови подій дискурсної діяльності, фонові знання, існуючі пресупозиції, когнітивні апарати предметної області [21, с. 312]. Перекладацька дія ('translatorial action', 'translatorisches Handeln') відображає функціонально-спрямований підхід теорії та практики перекладу, розроблений Юстою Гольц-Ментері (Justa Holz-Mänttari: 1984). Переклад розглядається як міжкультурна комунікація, кінцевий продукт якої (текст) у функціональному плані узгоджується із ситуацією та контекстом.

Імпульсом для пошуку підтексту може бути будь-яке реальне чи уявне відхилення від загальних принципів і ситуативних норм мовлення, а також порушення мовних норм [22, с. 42]. Можна погодитись із думкою О. О. Селіванової про те, що підтекст є одним із двох паралельних смислових планів фрагмента повідомлення або цілого повідомлення, латентною інформацією, сформованою на підставі лінійного вербального плану [48, с. 523]. Підтекст допомагає описати функцію тексту та визначити його інтенцію [77, с. 77–78]. Визначальним чинником підтексту є комунікативна ситуація, яка створює імпліцитний смисл висловлювання. Він виконує функції економії, евфемізації, привертання уваги адресатів, створення яскравого змістового та естетичного ефекту, а також емотивну, спонукальну і маркувальну функції. Ґрунтовно

проблему підтексту і його вираження розробляв К. А. Долінін. На його думку, частина інформації, що не виражена мовними знаками, але так чи інакше впливає з тексту, називається імпліцитним змістом або підтекстом, який ідентифікується за допомогою екстралінгвальної ситуації [23, с. 11–13].

Для цього, звичайно, слід проаналізувати «манеру» складання інструкції німецькою чи українською мовою, виокремити принципи добору лексем, а у нашому випадку – вибору правильного слова з синонімічного ряду.

Слід також зауважити, що майже всі терміни спрощенні, використана проста і доступна лексика. Таке явище можна пояснити тим, що різні розділи інструкції з експлуатації, по суті, звернені до різних цільових аудиторій.

Щодо особливостей україномовних іструкцій з експлуатації, то у цьому випадку ми маємо справу з текстами, що за кількістю термінології та синтаксисом більше нагадують підручники для студентів технічного інституту, розрахованого на студентів-випускників. Інформація подається суто технічними термінами, без адаптації для споживача без технічної освіти, без уточнень і пояснень, як це прийнято в Німеччині. При аналізі українських інструкцій до технічних приладів не було помічено, щоб перевага надавалася звичайному слову, а термін чи його латинський варіант писався б в дужках.

Назва технічної документації в німецькій мові має чимало варіантів, які українською мовою перекладаються як інструкція з експлуатації. Хоча в німецькій мові за кожною лексемою закріплений окремий підвид такої інструкції. Якщо в німецькому документі міститься назва з компонентом *Anweisung* (напр., ***Gebrauchsanweisung*** – тех. інструкція з використання/експлуатації, правила експлуатації та догляду, спосіб застосування; ***Benutzeranweisung*** – інструкція/вказівки для користувача; ***Bedienungsanweisung*** – керівництво/інструкція/вказівки з обслуговування; ***Betriebsanweisung*** – керівництво/інструкція з експлуатації, ***Wartungsanweisung*** – керівництво/інструкція з технічного обслуговування, ***Reparaturanweisung*** – інструкція з ремонту), то цей документ розрахований на фахівця. Компонент

Anleitung, *натомість*, *вказує на те*, *що мова йде про документ, розрахований на нефахівця, тобто на пересічного споживача* (напр., ***Gebrauchsanleitung*** – інструкція/керівництво з використання/експлуатації/застосування, ***Benutzeranleitung*** – керівництво користувача, ***Bedienungsanleitung*** – інструкція з обслуговування/експлуатації; ***Betriebsanleitung*** – керівництво/інструкція з експлуатації, правила експлуатації; ***Wartungsanleitung*** – інструкція/керівництво з технічного обслуговування/догляду; ***Reparaturanleitung*** – керівництво з ремонту). Якщо інструкція має великий обсяг і формується у вигляді книги чи скріпленого спіраллю буклета, то в німецькій мові є ряд відповідників, які характеризують цей вид технічної документації: *Benutzerhandbuch*, *Bedienungshandbuch*, *Betriebshandbuch*, *Wartungshandbuch*, *Reparaturhandbuch*.

Із вищезазначених прикладів стає зрозумілим, що в перекладі українською мовою цілком однозначних німецьких назв технічних документів спостерігається значна варіативність, яка розмиває рамки для перекладача, в межах яких він працює над перекладом технічної інструкції. Адже вибір мовних засобів з метою досягнення зрозумілості тексту перекладу залежить від цільової аудиторії. Саме тому доречним є проаналізувати словникові відповідники німецьких лексем *Anweisung* і *Anleitung*, а також провести паралелі з існуючими варіантами перекладу складних іменників, утворених на основі цих компонентів. У німецькій мові лексеми *Anweisung* і *Anleitung* є синонімами, хоча не слід залишати поза увагою незначне уточнення, яке нам стає у пригоді для пошуку найбільш вдалого перекладацького еквівалента в українській мові. У словнику Duden в одному із наведених значень для *Anweisung* вказується, що це „gedruckte Anleitung“ (<https://www.duden.de/rechtschreibung/Anweisung>), а лексема *Anleitung* має одне із значень „Zettel mit einer gedruckten Anleitung“ (<https://www.duden.de/rechtschreibung/Anleitung>). Зазначені пояснення вказують, що текст *Anweisung* більший за обсягом, ніж *Anleitung*, а отже, логічним є висновувати, що більші за обсягом тексти зазвичай розраховані на фахівців.

Якщо порівняти існуючі перекладацькі відповідники лексем *Anweisung* і *Anleitung* російською та українською мовами, можна стверджувати, що в українській мові обидві лексеми відтворюються за допомогою перекладацького відповідника «інструкція», а в російській мові спостерігається більша кількість відповідників: инструкция, руководство, указание, правила (ABBYY Lingvo x5). Беручи за основу визначення із тлумачного словника українською мови, в контексті назв технічної документації розрізнятимемо *інструкцію* як «керівну вказівку; настанову», а також «зібрання вказівок, настанов, як виконувати щонебудь» (<http://sum.in.ua/s/instrukcija>) та *керівництво* як «те, чим керуються». У словнику наводиться приклад «практичне керівництво для конструкторів» (<http://sum.in.ua/s/kerivnyctvo>), що вказує на фахову підготовку цільової аудиторії. Отже, виходячи із сфер застосування технічної документації, на нашу думку, доречно розрізняти перекладацькі відповідники, використовуючи відповідник «керівництво» для *Anweisung* та «інструкція» для *Anleitung*.

<i>Anweisung</i>	керівництво	<i>Anleitung</i>	інструкція
<i>Gebrauchsanweisung</i>	<i>Керівництво до застосування</i>	<i>Gebrauchsanleitung</i>	Інструкція до застосування
<i>Benutzeranweisung</i>	<i>Керівництво користувача</i>	<i>Benutzeranleitung</i>	інструкція користувача
<i>Bedienungsanweisung</i>	<i>керівництво з обслуговування</i>	<i>Bedienungsanleitung</i>	інструкція з обслуговування
<i>Betriebsanweisung</i>	<i>керівництво з експлуатації</i>	<i>Betriebsanleitung</i>	інструкція з експлуатації
<i>Wartungsanweisung</i>	<i>керівництво з технічного обслуговування</i>	<i>Wartungsanleitung</i>	інструкція з технічного обслуговування

<i>Reparaturanweisung</i>	<i>керівництво з ремонту</i>	<i>Reparaturanleitung</i>	інструкція з ремонту
---------------------------	------------------------------	---------------------------	----------------------

У перекладі технічної документації вибір стратегії залежить від прагматичної мети перекладу: адаптації тексту перекладу до особливостей цільової культури з урахуванням особливостей паралельних текстів у мові перекладу або збереження корпоративного іміджу (corporate identity). Серед перекладацьких особливостей, на які слід звернути увагу при перекладі є технічне оформлення (формат паперу, орієнтація сторінок, вид скріплення, типографічні особливості, вид та особливості оформлення схем, креслень та малюнків). Макроструктура інструкцій з експлуатації зазвичай залишається незмінною при перекладі. Слід зауважити, що у вихідних текстах інструкцій до недорогих товарів можуть мати місце дефекти, які слід виправляти у тексті перекладу. Будь-які зміни макроструктури тексту перекладу інструкцій можливі лише за попереднього узгодження із замовником перекладу.

Типовими елементами макроструктури тексту інструкцій з експлуатації є:

1. Титульна сторінка з назвою виробу, його зображенням, назвою фірми виробника, логотипом та назвою технічної документації.
2. Загальний огляд виробу
3. Вихідні дані, відмітка про наявність авторського права, застереження щодо змін, зареєстрований товарний знак, рекомендації щодо охорони довкілля (напр., зазначення сорту паперу, на якому надруковано інструкцію з експлуатації).
4. Вітання із придбанням товару / подяка за довіру клієнта.
5. Посилання до викладу документа.
6. Вказівки щодо змісту, структури та символічних позначень у документі.
7. Застереження щодо ризиків під час використання виробу.

8. Гарантійні умови та вказівка на правомочність гарантії у разі регулярного технічного догляду та використання оригінального пакування при транспортуванні.
9. Зміст із зазначенням сторінок.
10. Зображення виробу із назвою його частин/елементів експлуатації.
11. Загальний опис виробу з його найважливішими характеристиками.
12. Вказівки щодо монтажу, установлювання, введення в експлуатацію тощо.
13. Вказівки щодо необхідних інструментів, робочих засобів чи робочих матеріалів.
14. Скорочений опис експлуатації виробу («швидкий старт»).
15. Детальний опис систем, компонентів та функцій виробу з подальшим детальним описом кожного робочого етапу використання, експлуатації, обслуговування тощо, за потреби із зазначенням правил техніки безпеки для кожного окремого випадку.
16. Опис технічного догляду і технічного обслуговування (якщо документація повністю не присвячена цій темі).
17. Діагностика несправностей (здебільшого у вигляді таблиць і структурних схем).
18. Контактні особи і схема дій при суттєвих несправностях (адреси, телефони гарячих ліній тощо).
19. Зняття з експлуатації, особливості утилізації та подальшої переробки.
20. Технічні дані, ємнісні дані тощо.
21. Запчастини, спеціальні комплектуючі.
22. Предметний показчик.

Мікроструктура текстів інструкцій з експлуатації:

Перед початком перекладу треба узгодити з клієнтом особливості відтворення директивних мовленнєвих актів (за допомогою особових чи безособових звертань). Основним правилом при цьому є орієнтування на адресата. Внутрішня технічна документація (література для майстерні, довідник

з обслуговування, керівництво з монтажу, довідник з експлуатації) оформлюється в безособовій формі (напр., Kopf aufsetzen und festschrauben.). Для зовнішньої технічної документації (інструкцій до застосування, з обслуговування та експлуатації споживчих товарів) використовуються особові форми звертання (напр., Zum Schließen des Fensters drücken Sie [Esc]. Drücken Sie [Esc], um das Fenster zu schließen. Schließen Sie das Fenster mit: [Esc]). Ступінь точності та докладності формулювань в інструкціях залежить від попередніх знань адресата. Оскільки ці знання можуть залежати від мовної культури, відповідні місця в текстах інструкцій можуть або детально описуватись, або вилучатись. Співвідношення вербальної та невербальної інформації у текстах інструкцій з експлуатації зазвичай складає 1 до 1. Тобто, на зображення в тексті відводиться 50% площі. Залежно від цільової групи та виробу невербальна графічна інформація може займати більше місця (подекуди до 100%). Головним завданням при перекладі таких інструкцій з експлуатації є перевірка відповідності вербальної інформації з невербальною. У випадку, якщо в тексті перекладу спостерігається брак місця, можна знехтувати типографічними засобами (розмір шрифту, міжрядкові інтервали тощо) на користь предметної вірності та читабельності. Підтекст часто асоціюється з поняттями пресупозиції, модальності, підтекстової інформації, змістовно-концептуальної інформації, затекстом і текстовими асоціаціями [49, с. 27]. Найвідомішими класифікаціями за функціональною ознакою є моделі К. Бюлера, К. Райса, Дж. Серля і К. Брінкера [81, с. 180; 63, с. 144–153]. Аутентичність перекладу полягає в орієнтації на транслят, який виступає у ролі інструмента комунікативної дії в ситуації мови перекладу (Zielsituation), унаслідок чого реципієнт цільової культури сприймає текст як оригінал [64, с. 115].

Окремі частини текстів технічної документації (правила безпеки, ліцензійні положення, застереження про авторське право, посилання на офіційні приписи, захист від радіоперешкод тощо) повинні бути зазначені

якогомога докладніше з метою попередження будь-яких ризиків під час користування виробом. Зазвичай фірми використовують багатомовні стандартні тексти, які пройшли юридичну експертизу. Тому з перекладацької точки зору неприпустимим є додавання чи вилучення будь-якої інформації щодо правил безпечної експлуатації та інших офіційних положень (Peter A. Schmitt, 2006: 209–212).

У статті «Риторичні засоби посилення в технічній документації: теорія й практика» Еберманна (1992) представлена спроба застосовувати певні категорії класичної риторики у створенні технічної документації. Також при використанні певних стилістичних фігур можна провести паралелі до оформлення технічної документації. Наприклад, «пояснення» прирівнюється до «наведення обґрунтування для належної дії», «швидкий огляд» – до «узагальнення результатів і контрольні листи наприкінці розділу; назви абзаців і таблиці», «наголос» – до «типографічних ефектів», «метафори» – до «наочної чи словесної візуалізації результатів дії», «мовчання» – до «використання білих полів» (Krings: 60). У технічній документації перевага надається принципу пояснення, адже користувач повинен виконати правильну дію. Для цього він повинен бути ознайомлений із детальним описом структури і принципом дії окремого виробу. Важливим при цьому є уникнення семантично надлишкової інформації. Саме тому при перекладі треба детально вивчити цільову аудиторію (фахівці vs. нефахівці) та її культурні особливості сприйняття інформації.

Таким чином, явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою надає перекладачу-практику додаткові фахові знання щодо створення адекватного тексту перекладу. Так як інструкції – це особливий вид технічної документації, що поєднує в собі асертивні та апелятивні мовленнєві акти. Вона надає адресату знання про дію, які необхідні адресату для використання виробу (технічного приладу) для передбачених цілей. При перекладі інструкцій, визначальним фактором вибору правильної

перекладацької стратегії є аудиторія. Цей жанр належить до сфери бізнес – комунікації та має правові імплікації. Незрозумілий виклад інформації в інструкції може нести за собою правові наслідки у вигляді позовів на відшкодування збитків. Німецькі та українські інструкції мають спільну рису: інформування споживача щодо способу використання техніки. Проаналізувавши їх, можна визначити відмінності, що мають стилістичний характер на рівні синтаксису та лексики. Слід також зауважити, що в інструкціях використана проста та доступна лексика, яка зумовлена різною цільовою аудиторією. У перекладі технічної документації вибір стратегії залежить від прагматичної мети перекладу. Серед перекладацьких особливостей, на які слід звернути увагу при перекладі є технічне оформлення інструкцій, яке наведене вище у роботі. Важливим при перекладі інструкції є уникнення семантично надлишкової інформації.

1.3. Явище компресії при перекладі

Феномен лінгвістичної економії здавна вивчається лінгвістами, але інтерес до нього не зменшується і в наш час. Причому під цим терміном розуміють досить неоднорідні явища й пов'язують його з так званою “природністю” мови (Natürlichkeit der Sprache). Природність у розумінні О.Вернера – це звичний процес звукових змін, що усуває складність, полегшує артикуляцію [1: 34].

Спираючись на погляди А. Мартіне, який пояснював причини мовних змін у сфері фонології у співвідношенні зі своєю ж теорією лінгвістичної економії, ряд німецьких германістів спробували дослідити взаємозв'язок між природністю мови та економними засобами на морфологічному рівні [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] і частково на синтаксичному [6, 5]. Р. Бебермайер порівнює мовну економію з аналогічними процесами у виробництві й називає її “мовною раціоналізацією” [5: 75].

Г.Ван дер Ельст наголошує на співвідношенні формальних та змістовних ознак. На його думку, мовна економія є не що інше, як існуюча в мові тенденція виражати за допомогою обмежених формальних засобів велику кількість семантичних категорій [2: 324].

Термін “компресія” зустрічається у філологічній літературі досить рідко. У дослідженнях німецьких авторів це явище позначається словами Komprimieren або Schrumpfung [1: 37, 41].

На початку 60-х років з теорії радіозв'язку лінгвістикою був запозичений термін «компресія», який можна охарактеризувати як «стиснення мовного сигналу без втрати обсягу інформації, що міститься в ньому»

З практики відомо, що з двох "паралельних" текстів українською і німецькою мовою в основному більшим за обсягом буває, вихідний український текст. Основна причина цього є більша, ніж в українському мовленні, тенденція німецької мови до стислості, лаконічності та компресії мовних засобів. Таке твердження не слід розуміти як правильне стосовно всіх ситуацій (адже є достатня кількість випадків, коли український вираз або висловлення стисліший і менший за обсягом, ніж відповідний німецький вираз або вислів) - воно просто констатує найзагальнішу тенденцію. Тому слід пам'ятати, що в одних певних випадках українська фраза або висловлювання може бути коротшою, а в інших певних випадках стислішою може бути німецькомовна фраза або висловлювання.

Для цілісного уявлення процесу декодування імпліцитного смислу нам необхідно ознайомитись ще з одним поняттям теорії імплікації – контекстом, що являє собою мовне та позамовне оточення лінгвальних одиниць (М. А. К. Холідей, Я. Петефі, Б. Малиновський, Я. Й. Рецкер, Т. Р. Кияк). Відповідно мовне оточення називатимемо вербальним контекстом, а позамовне – невербальним контекстом [73, с. 41].

Під компресією розуміється будь яке скорочення або ущільнення кількості елементів речення, злиття двох та більше частин конструкції в одну або видалення елементів речення при перекладі.

Компресія може проявлятися на різних рівнях мови. Прикладом компресії можуть бути: фонетична редукція та стягнення слів завдяки апокопам та синкопам, різні типи аббревіації слів та словосполучень, складні слова, синтаксичні сегменти, які репрезентують більші частини речення, поглинання декількох видів понять, що представлені різними словами, однією родовою назвою.

Компресію використовують з прагматичних міркувань, так, як вона є рішенням, яке надає тексту, а саме його змісту, зрозумілість та точність.

Функції компресії:

- економія,
- експресивна,
- інформативна ,
- прагматична.

Розрізняють кількісну та якісну економію. Кількісна економія – це економія за рахунок скорочення мовних знаків (одиниць), економія фізичних зусиль, які витрачаються на передачу інформації та на її розшифрування, що, зрештою, пов'язано з економією часу та надмірних мовленнєвих зусиль обох партнерів. Якісна економія – це заощадження розумових зусиль, що витрачаються на відбір та організацію мовних засобів для передачі інформації та на її розшифрування, тобто економія за рахунок “якості” відібраних мовних одиниць [3:211].

Необхідно зауважити лише, що ці два типи економії надто рідко зустрічаються в “чистому” вигляді, найчастіше вони утворюють складну єдність, яка обумовлена участю в комунікативному акті щонайменше двох партнерів, інтереси котрих не завжди збігаються. За визначенням З. Квама,

паралельні тексти являють собою оригінальні тексти, створені незалежно один від одного окремими мовними спільнотами для відображення змісту тексту в межах певного дискурсу [74, с. 54].

При цьому необхідно розрізняти системно обумовлену та несистемну компресію.

Системна компресія обумовлена законами певної мови. Так, в українській мові зворотня частка -ся пишеться завжди разом із дієслівною формою, у німецькій навпаки – окремо (пор.: західноукр. діалект Вони ся кохають).

Несистемна компресія може бути обумовлена як екстра-, так і інтралінгвістичними факторами, які потребують окремого, більш детального дослідження. У межах лінгвістики було розроблено «теорію мовленнєвих актів», що є проекцією на класифікації функцій мови (Дж. Остін, Дж. Серль, П. Стросон та ін.) [27, с. 18].

Явище компресії присутнє на всіх етапах розвитку мови, супроводжує його, починаючи з її витоків. Але й з історичної точки зору не завжди вдається чітко розмежувати інтра- та екстралінгвістичні фактори, які вплинули та продовжують впливати на згадані процеси; так само не просто встановити чітку періодизацію основних етапів розвитку тієї чи іншої мови. Показовими для процесу компресії є також явище аглютинації та послаблення поліфлексивності. Аглютинація відбувається в тому випадку, коли два або більше слів, які часто зустрічаються в середині речення в одній синтагмі, зливаються в одну одиницю, що дуже важко або взагалі не підлягає аналізу [6:212].

Тенденція до монофлексії сприймається як прагнення до економії. Монофлексія – це семантичне зближення між компонентами конструкції, їх злиття в одне ціле [7:8]

Отже, на нашу думку, компресія – це будь яке скорочення або ущільнення кількості елементів речення, злиття двох та більше частин конструкції в одну або вилучення елементів речення при перекладі. Вона може

бути на різних рівнях мови . Компресії використовують з прагматичних міркувань в силу того, що за певних умов вона є рішенням, яке забезпечує зрозумілість та точність. Її функції: економія, експресивна, інформативна та прагматична. Компресія це так звана економія. Розрізняють кількісну та якісну економію. Необхідно зауважити, що ці два типи економії надто рідко зустрічаються в „чистому“ вигляді, найчастіше вони утворюють складу єдність. Явище компресії присутнє на всіх етапах розвитку мови.

1.4.Перекладацькі труднощі, пов'язані з компресією.

Переклад з однієї мови іншою завжди виконував важливу роль в суспільстві. Часто при перекладі з'являється проблема, що не дозволяє використати відповідник слова, що закріплений у словнику. Тому часто перекладачі змушені відступати від системних еквівалентів, що ми називаємо: вдаватись до перекладацьких трансформацій.

Проблема цих перекладацьких трансформацій на цей час є однією з найактуальніших проблем перекладу.

Проблема практичного використання перекладацьких трансформацій, яка здобула широкого висвітлення в усіх підручниках та посібниках з практики перекладу, здобуває особливу актуальність у роботі з спеціалізованою науково-технічної літературою та з різноманітними інструкціями користувача побутового та промислового обладнання. Концептуальні та семасіологічні розбіжності в описах технічних пристроїв і технологічних процесах у німецько- та україномовних технічних текстах, а також суттєві розбіжності у обох синтаксичних системах викликає цілий ряд так званих „труднощів перекладу”, які мають негативний вплив на фактор достовірності перекладу, який є головним критерієм оцінювання роботи перекладача.

Для того, щоб адекватно відтворити зміст з однією на іншу мови, перекладачі використовують різні перекладацькі трансформації, які лише частково або взагалі повністю міняють структуру речення.

За визначенням, поданим у лінгвістичній енциклопедії О. О. Селіванової, трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [2, с. 536] (Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – П. : Довкілля-К, 2011. – 844 с.)

На сьогодні існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій запропонованих різними авторами. Наприклад, Л. К. Латышев [4, с. 78] (Латышев Л. К. Курс перевода : эквивалентность перевода и этапы его достижения / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.) класифікує перекладацькі трансформації за характером відхилення від міжмовних відповідностей, і поділяє їх на:

- 1) морфологічні – заміна однієї категоріальної форми іншими або кількома;
- 2) синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень;
- 3) стилістичні – зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту;
- 4) семантичні – зміна не лише форми вираження змісту, але і самого змісту, тобто, за допомогою яких описана ситуація;
- 5) змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні.

Я. Й. Рецкер, у свою чергу, виділяє лише два види трансформації: граматичні, до яких належать заміни частин мови або членів речення, та лексичні, що включають конкретизацію, генералізацію, диференціацію значень, компенсацію втрат, що виникають у процесі перекладу [5, с. 87]. (Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык / Я. И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 104 с.)

Л. С. Бархударов у своїй класифікації розрізняє перекладацькі трансформації за формальними ознаками: перестановки, додавання, заміни, опущення [4, с. 112] (Латышев Л. К. Курс перевода : эквивалентность перевода и этапы его достижения / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.)

При цьому вчений підкреслює, що такий поділ є значною мірою приблизним і умовним.

Такі вчені, як А. М. Фітерман та Т. Р. Левицька у своїй спільній праці виділяють три типи перекладацьких трансформацій [6, с. 56] (Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1963. – 263 с.)

1) граматичні трансформації, до яких відносяться перестановки, опущення і додавання, перебудови та заміни пропозицій;

2) стилістичні трансформації, до яких належать такі прийоми, як синонімічні заміни та описовий переклад, компенсація та інші види замін.

3) лексичні трансформації, які включають в себе заміну і додавання, конкретизацію і генералізацію понять.

Наступною розглянемо класифікацію О. Д. Швейцера, який розрізняє такі групи трансформацій [7, с. 113]: (Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.)

1) трансформації на компонентному рівні семантичної валентності у разі застосування різного роду замін. Наприклад, заміна морфологічних засобів лексичними, іншими морфологічними, синтаксичними або фразеологічними та інші;

2) трансформації, що здійснюються на референціальному рівні, тобто:

- конкретизація (або гіпонімічна трансформація);
- генералізація (гіперонімічна трансформація);
- заміна реалій (інтергіпонімічна трансформація);
- переклад за допомогою реметафоризації (синекдохічна трансформація);

- метонімічні трансформації;
- реметафоризації (заміни однієї метафори іншою);
- деметафоризації (заміни метафори її антиподом – неметафорою);
- комбінації вищезазначених трансформацій;

3) трансформації на стилістичному рівні – компресія і розширення.

Під компресією мається на увазі еліпсис, семантичне стягнення, опущення надлишкових елементів і лексичне згортання.

Морфолого-синтаксичні трансформації як найбільш адекватний перекладацький засіб здобуває ще більшу актуальність у перекладі на рівні речення та тексту. Навіть якщо більшість термінів мови оригіналу має буквальні еквіваленти у мові перекладу, трансформації для адекватного транскодування тексту на український синтаксис є необхідні, що без суттєвих структурних перетворень навряд чи є можливим. Більш того, окремі фрагменти у синтаксичної адаптації взагалі не піддаються перекладу. Інші фрагменти потребують додаткового стягнення/компресії. За визначенням І. В. Арнольд, код являє собою систему знаків і правил їх поєднання для передачі повідомлення визначеним каналом [2, с. 30].

В перекладацькій практиці використовуються три види компенсації. *Компенсація аналогічним прийомом (повна компенсація)* застосовується в іншому місці перекладу по відношенню до позиції цього прийому в оригіналі і в найбільш повній мірі забезпечує еквівалентність перекладу. *Компенсація іншими прийомами (часткова компенсація)* частіше використовується на місці непереданого прийому оригіналу і поповнює втрати лише частково. *Суцільна компенсація* застосовується тоді, коли автор навмисне приводить абсурдний порядок слів для того, щоб підкреслити пародійність тексту. А отже, ми говоримо про суцільну компенсацію тоді, коли в перекладі взагалі може не бути словникових відповідників оригіналу. За допомогою засобу компенсації можна еквівалентність перекладу забезпечується не на рівні окремих слів, а на основі всього тексту в цілому.

Враховуючи той факт, що у працях, присвячених питанням теорії перекладу відсутня системна розробка даного прийому перекладу та його класифікація, була зроблена спроба за допомогою зіставно-порівняльного аналізу текстів першоджерела та перекладу класифікувати ті мовні елементи, що підлягають прийому компенсації при перекладі. Слід зазначити, що вибір інструкцій з експлуатації був не випадковим. Справа в тому, що саме «нестандартні» явища вимагають застосування компенсації. Виходячи з результатів проведеного зіставно-порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу, був зроблений висновок, що прийому компенсації підлягають такі мовні елементи, як розмовна мова, відхилення територіального типу, головним чином елементи діалекту, відхилення соціального типу (жаргони, суржик, розмовно-знижена мова), а також ті елементи мови оригіналу, що не мають еквівалентів в мові перекладу.

При перекладі інструкцій з експлуатації широко застосовується метод адекватних заміन, який полягає в тому, що для точної передачі думки перекладач повинен відірватися від словникових і фразових відповідників і шукати вирішення завдання виходячи з цілого: змісту, ідейного напрямку та стилю першоджерела. Перекладач опиняється в скрутному становищі при необхідності відтворення одиниць, які виявляють в мові відмінні риси її носія. Наприклад, соціально обумовлені вимовні особливості, які звісно ж не можуть мати еквівалентів в мові перекладу, передаються методом компенсації за рахунок одиниць інших рівнів: введення розмовно-зниженої лексики, порушення граматичної норми або ж введенням соціально-обумовлених вимовних елементів, але таких, що є характерними вже для мови перекладу. У процесі здійснення перекладу перекладачу слід володіти загальним алгоритмом операційної діяльності. За класифікацією В. В. Балабіна, вона включає послідовність: стратегія → тактика → технологія → спосіб → метод → прийом → операція [20]. Незважаючи на деяку подібність, слід чітко відмежовувати ці поняття. Поняття стратегії включає порядок і суть дій у процесі вирішення

проблеми відтворення тексту чи його сегмента. Тактика визначає конкретну стратегію, технологія перекладу полягає у виборі та застосуванні оптимальних способів, методів і прийомів. Стратегія реалізується за допомогою системи розумових і/або практичних процедур, які націлені на розв'язання окремих завдань з урахуванням конкретної мети [36, с. 78; 46, с. 15]. Власне ці процедури утворюють способи. Перекладацький прийом у контексті дослідження пов'язаний із поняттям перекладацької трансформації. Розглянувши типові для перекладознавства класифікації перекладацьких трансформацій (за Л. С. Бархударовим [7], В. Н. Комісаровим [33], О. Д. Швейцером [55; 56], Я. Й. Рецкером [44; 45], Т. Р. Кияком [31], В. І. Карабаном [28] тощо), можна узагальнити існуючі перекладацькі трансформації (прийоми) у межах стратегії та способу відтворення на лексичному, граматичному та семантичному рівнях. Перші два рівні нерозривно пов'язані один з одним, тому їх можна об'єднати в лексико-граматичний рівень.

Результати порівняльного аналізу показали, що при перекладі інструкцій з експлуатації завданнями перекладу є не тільки збереження змісту оригіналу, але й його стилістичних та експресивних особливостей. Завдяки прийому компенсації всі «нестандартні» елементи мови оригіналу можуть бути відтворені у мові перекладу, і таким чином досягається комунікативна рівнозначність різномовних текстів.

На базі порівняльного аналізу також можна стверджувати, що універсальних правил відтворення втраченого значення не існує. Перекладач у кожному окремому випадку знаходить своє найбільш вдале вирішення проблеми, він діє ситуативно, виходячи з поставлених перед ним завдань. Успіх роботи з будь-якими елементами мови оригіналу, що підлягають компенсації при перекладі в багатьом залежить від почуття міри, смаку та досвіду викладача.

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити припущення, що переклад науково-технічних текстів, які містять детальний опис технологічного процесу

або алгоритмів роботи з певними технічними пристроями, потребує максимальної консолідації перекладацьких навичок та вмінь, а також вміння чіткого і точного транскодування інформації з мови оригіналу на мову перекладу на основі глибоких знань структурно-синтаксичного аспекту обох мов.

Отже, при перекладі науково-технічної літератури, здобуває особливу актуальність проблема практичного використання перекладацьких трансформацій. Суттєві розбіжності у обох синтаксичних системах мов, викликає цілий ряд “труднощів перекладу”, які впливають на якість та адекватність перекладу. При перекладі перекладачі використовують різні трансформації, які частково або повністю міняють структуру речень. На сьогоднішній день не існує єдиної системи їх класифікації. Морфолого-синтаксичні трансформації здобувають найбільшу актуальність в перекладі на рівні речення та тексту, як адекватний перекладацький засіб. В перекладацькій практиці використовуються три види компенсації: компенсація аналогічним прийомом (повна компенсація), компенсація іншими прийомами (часткова компенсація) та суцільна.

Враховуючи той факт, що у працях, присвячених питанням теорії перекладу відсутня системна розробка даного прийому перекладу, ми класифікували ті мовні елементи, що підлягають прийому компенсації при перекладі (розмовна мова, відхилення соціального типу (жаргони, суржик, розмовно – знижена мова), а також елементи мови, що не мають еквівалентів в мові перекладу. Переклад науково – технічних текстів, потребує вміння чіткого і точного транскодування інформації з мови оригіналу на мову перекладу на основі глибоких знань рівня обох мов орієнтуючись на цільову аудиторію.

Розділ 2. Методологія дослідження компресії в перекладі інструкцій з експлуатації

2.1. Засоби вираження компресії при перекладі

Структури німецької та української мов докорінно відрізняються одна від одної, і адекватність передачі граматичних конструкцій однієї мови засобами іншої залежить від вмінь та навичок перекладача. Для рівноцінного перекладу необхідно визначити точне значення кожної граматичної форми оригіналу та знайти відповідник в українській мові. При цьому, слід враховувати той факт, що між текстом оригіналу та текстом перекладу, особливо на морфологічному рівні, спостерігаються суттєві міжмовні відмінності, в основі яких лежать особливості системи та норми мов.

Явище лінгвістичної компресії охоплює ряд мовних засобів, які сприяють усуненню надлишкових форм вираження. У мовленні – це численні допоміжні прийоми для підкріплення позитивного чи негативного висловлювання, до яких належать невербальні методи, що виражають експліцитний контекст, і які можуть компенсувати недостатність матеріальних знаків. Специфіка слова «експліцитний» полягає в тому, що, використовуючи більшість слів та умовиводів, комунікант асоціює актуальні значення в поєднанні з фактом використання мовних форм у попередній комунікативній практиці [5, с. 8].

Ці паралінгвістичні прийоми Ш. Баллі назвав “факторами” фізичної поведінки людей: знизування плечима, мімічні рухи і таке інше [1, с. 405]. Міжкатегоріальні зв’язки імпліцитності та модальності дозволяють використовувати засоби останньої для виявлення імпліцитних смислів. Категорія модальності означає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб’єктивної кваліфікації повідомлення [88]. Деонтична модальність можливості, виражена за допомогою модального дієслова *dürfen* ‘могти (з дозволу)’, імпліцитно вказує на існування певної

інстанції, яка уповноважена дозволяти або забороняти певну дію. На відміну від модального дієслова können ‘могти, мати можливість, уміти, знати’ [90, с. 383], воно вносить у текст повідомлення певні обмеження ступеня можливості. У перекладі імпліцитний смисл модальності, яка виражена за допомогою дієслова dürfen, вилучається і може бути відтвореним лише з контексту.

Компресія – більш стисле викладення перекладу, яке відбувається завдяки опущенню зайвих елементів та позамовного контексту. Наприклад: Pathologische Ausfallerscheinungen im Bereich des Gedächtnisses verdeutlichen uns die Relevanz dieses Funktionsgefüges auf eine prägnante Weise... – Патологічні провали в пам'яті показують значення цієї системи функціонування найкращим чином.

Умовою для використання засобу компресії при перекладі є насиченість науково-технічної літератури предикативними відрізками. Процес компресії відбувається у двох випадках, по-перше отримувач повідомлення в будь-якій комунікативній ситуації охоплений цим процесом під час сприйняття тексту. Прагмалінгвістичний аспект стилістичного оформлення тексту в руслі функціональної стилістики розкрито в науковому доробку М. П. Брандес [8, с. 175].

По-друге, компресія простежується при перекладі для його оптимізації та адаптації з метою адекватного перенесення одиниць однієї мови іншою без змін інформативності тексту. При цьому текст перекладу залишається науковим, та має всі особливості науково-технічної літератури.

а) заміни з компресією

1) Заміна складного речення простим, ускладненим суб'єктно – інфінітивною конструкцією.

Нерідко при перекладі українських простих безособових речень із дієсловами - присудками "вважатися, розумітися тощо" та складнопідрядних речень певної моделі (безособове або неозначено - особове головне речення із

присудками на зразок "вважається/вважають/очікується/очікують тощо" + підрядне додаткове речення, що вводиться сполучником "що") перекладачами – носіями української мови як рідної вона не використовується. До списку українських дієслів, що звичайно виконують функцію присудка у (головному) реченні, належать такі дієслова:

1) дієслова розумового сприйняття ("вважати, очікувати, припускати, знати, передбачати, гадати, розглядати, заперечувати" тощо),

2) дієслова чуттєвого сприйняття ("бачити, чути, відчувати" тощо),

3) дієслова говоріння і повідомлення ("казати, вимовляти, повідомляти" тощо),

4) дієслова дозволу, прохання, наказування та примушування ("дозволяти, наказувати, примушувати" тощо) та

5) такими дієсловами і дієслівними сполученнями, як "здаватися, траплятися, виявлятися, бути певним, бути ймовірним" тощо. Із застосуванням суб'єктно-інфінітивної конструкції перекладають також речення, що містять вставні речення "як вважають, як вважається, як очікують, як очікується, як передбачають, як передбачається, як припускають" тощо:

2) Заміна речення на зворот.

Одним із поширених видів компресії в процесі перекладу з української мови на німецьку є заміна речення на дієприкметниковий зворот:

1. Микола Пирогов народився у селі Вишні, на Вінниччині. Освіту здобув у Московському та Деріітському університетах.

2. Оксана Баюл народилася у Дніпропетровську і почала займатися фігурним катанням у дитинстві.

1. In Dorf Wyschni, Winniza Gebiet, geboren, studierte Mykola Pirogow an der Moskauer und Deriitsky Universität.

2. In Dnepropetrowsk geboren began Oxana Bajul von der Kindheit an den Eiskunslauf treiben.

Як можна бачити, у перекладі речення може замінюватися на дієприкметниковий зворот із дієприкметником II або дієприкметниковий зворот із дієприкметником I, що вводиться прийменником *von, durch, mit*.

3) Заміна підрядного речення (у складному) на зворот.

Заміна підрядного речення на зворот є достатньо поширеним видом компресії речення при перекладі на німецьку мову. Підрядні речення можуть замінюватися на дієприкметникові, герундіальні та інфінітивні звороти. Заміна українського підрядного речення на дієприкметниковий зворот є також однією із форм компресії при перекладі, оскільки при цьому вживається менша кількість слів, ніж в оригіналі. Звичайно піддаються компресії означальні підрядні речення, і при цьому в німецькомовному варіанті часто застосовується поширене означення із дієприкметником II і з дієприкметником I.

Дієприкметникові звороти можуть також замінити й сурядні речення або речення з однорідними присудками:

4) Заміна повнозначного дієслова на дієслова-репрезентанти *sein, haben werden, machen tun*.

Певна компресія речення при перекладі відбувається також тоді, коли в українському реченні повторюється попереднє дієслово або коли вживається анафоричний вислів "зробити (це/те саме), чинити це":

5) Заміна словосполучення на слово

Відповідником українського словосполучення може бути німецьке слово (похідне або складне), і у такому випадку можна також говорити про компресію речення при перекладі. Речення *p* є семантичною пресупозицією речення *q*, якщо у всіх ситуаціях, коли *q* є істинним чи хибним, *p* завжди є істинним [75, с. 45].

Нерідко це зумовлено особливостями словотвірної системи німецької мови, для якої характерно вживання великої кількості композитів. Нижче наводяться приклади таких українських словосполучень:

вимоги підвищення заробітної платні – Lohnforderung; йти кульгаючи – hinken.

б) вилучення

Одним із виявів компресії в процесі перекладу є вилучення певних компонентів словосполучень або членів речення. Вилучення є, поряд із заміною, додаванням та транспозицією мовних елементів, однією з базових перекладацьких трансформацій. Причини такого виду компресії полягають, зокрема, у відмінностях граматичної системи німецької та української мов та специфіці мовного узусу двох мов. При вилученні слів із словосполучення відбувається заміна на менше словосполучення або слово, що сприяє більш стислому викладенню інформації. Причинами вилучення певних слів із словосполучення в процесі перекладу є особливості сполучуваності слів в українській та німецькій мовах і жанрові особливості подання інформації.

1) Вилучення абстрактних віддієслівних іменників.

У деяких випадках у зв'язку з особливостями побудови словосполучень німецької мови при перекладі може здійснюватися вилучення зайвих з точки зору норми мови слів. Зокрема, це стосується певних сполучень іменників, перш за все віддієслівних іменників, що мають суфікси "-ання/-ення, -ття", з іншими іменниками, коли вилученню підлягають саме такі похідні іменники із

зазначеними суфіксами: причини виникнення війни –Gründe des Krieges, право домагатися проведення слухання – das Recht auf Gerichtsverfahren, причини формування злочинної поведінки – Gründe des Tatbenchmens, на знак протесту проти прийняття цього закону – gegen die Unterzeichnung des Gesetzes, причини існування злочинності – Gründe der Kriminalität. При перекладі вилучаються переважно такі іменники, як „виникнення, існування, отримання, формування, прийняття, проведення, ведення, зберігання, підписання, обрання, запровадження, створення, проголошення, введення, підписання, досягнення“ тощо, наприклад:

Найкращим шляхом є швидке проведення радикальних реформ.-Den besten Weg ermöglichen die dringen.

В цілому до мовних засобів компресії – мовної економії - у сучасній німецькій мові можна віднести:

- Функціональні дієслова, тобто дієслова, які виконують лише синтаксичну функцію, поступаючись головною семантичною функцією іменникові абоприслівникові - zugänglich machen; von Interesse sein; Verträge abschließen - мати договори, (Firmen)auf den Plan rufen - з'являтися (про фірми),
- PartizipI,II в функції означення - erstellt, vorgelegt, verstärkt, beabsichtigt – ті, що вироблені, надані, підсилені, передбачені;
- Іменники є переважно девербативами, тобто вони виконують функцію дієслів - Förderung, Verbreitung, Ausbau, Gebrauch – підтримка, розповсюдження, розбудова, використання;
- Субстантивовані інфінітиви - Das Lesen – читання, das Schreiben – письмо, das Ausfüllen (eines Formulars)- заповнення (формуляру);

- Композити - Bevölkerungsgruppe – група населення, Planungsgrundlage – основа планування, Sprachförderung – сприяння вивченню мови;
- Подвійне узгодження - Bei deutschsprachigen Minderheiten und deutschstämmigen Bevölkerungsgruppen серед німецькомовного населення; die Verbreitung und der Gebrauch – використання;
- Утворення змістовних блоків через нагромадження атрибутивних конструкцій - eine in seinem Auftrag erstellte wissenschaftliche Studie des Instituts für deutsche Sprache – представлене в його доповіді наукове дослідження інституту німецької мови;
- Використання складних сполучників - nicht nur ...sondern auch ...; sowohl ... als auch...; weder ... noch ...; bald ... bald – Дохід з цього мають не лише комунальні господарства, але й благодійні організації.

Разом з тим, вони декларативно прописують визначену інтерпретацію дійсності, яка зазвичай відтворюється за допомогою теперішнього часу (Präsens), який переносить дію у найближче майбутнє (Futur I). Наприклад, Das vereinte Deutschland hat keinerlei Gebietsansprüche gegen andere Staaten und wird solche auch nicht in Zukunft erheben (Zwei-plus-vier-Vertrag, 12.9.1990). Домінантною залишається ілокуція зобов’язання [68, с. 538–539].

Отже, компресія, проаналізована на багатьох порівняльних прикладах текстів науково-теоретичної рецензії, досягається: а) на рівні синтаксису – вживанням зворотів, вставних і паралельних конструкцій; б) на рівні лексики – за рахунок вживання загальнолітературної та загальнонаукової лексики, введення метатекстової лексики (“автор”, “в статті/книжці”) і таких засобів синтаксичної компресії, як специфікація та ускладнення членів речення.

2.2. Способи і прийоми реалізації компресії при перекладі

В перекладі технічної документації вибір стратегії залежить від прагматичної мети перекладу: адаптації тексту перекладу до особливостей цільової культури з урахуванням особливостей паралельних текстів у мові перекладу або збереження корпоративного іміджу (corporate identity).

Прагматика спрямовує свою увагу на відношення між суб'єктом висловлювання (мовцем) і висловлюванням. У комунікації будь-яке висловлювання сприймається не окремо, а у складі прагматичної ситуації із врахуванням оцінки адекватності [4, с. 360].

Варто зазначити, що в теорії і практиці перекладу спостерігаються дві взаємопротилежні тенденції до імплікації (домислювання) та експлікації (явне вираження). Комунікативні імплікатури пов'язані зі знаннями досвіду спілкування відправника та отримувача повідомлення, а також з принципами кооперації та ввічливості. Вони також можуть включати індивідуальні та узагальнені імплікатури, які відрізняються ступенем віддаленості від семантичного змісту висловлювання [52, с. 96]. Зазвичай комунікативні імплікатури створюють найбільше труднощів у перекладі, оскільки вони не прив'язані до граматичної структури висловлювань [66, с. 16].

Імплікація смислу пов'язана з неповнотою синтаксичних конструкцій, вилученням інформації, яку складають фонові знання і контекст, задум автора (мотив висловлювання) і потенціал висловлювання [54, с. 153].

Здатність представника тієї чи тієї культури сприймати навколишній світ дозволяє розуміти контекст в окремій комунікативній ситуації. Відомий американський антрополог Е. Холл виділив низькоконтекстні (low context) та висококонтекстні (high context) мовні культури. Перші характеризуються високим ступенем експлікованості мовного оформлення й уникненням двозначності (напр., німецька мова), інші – навпаки, виявляють тенденцію до

імплікованості (напр., українська мова), що супроводжується багатозначністю висловлювання [59, с. 71].

Положення теорії імплікації розробляються сучасними мовознавцями (Л. Г. Брутян [11], Т. ван Дейк, Г. Гертл [66], М. А. К. Холідей [60] та ін.). Декларативи виконують тематичну дію, підтверджують виконання певної соціальної дії [62, с. 176]. При цьому домислювана інформація в тексті перекладу повинна експліцитно вираженою в тексті оригіналу (Швейцер, 1973: 78). Відомим є той факт, що німецька мовна культура має тенденцію до експлікованості, а українська мовна культура, натомість, виявляє елементи імплікованості (Баклан, 2014: 10). Це, у свою чергу, призводить до явища компресії в перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою.

Явище компресії в перекладі пов'язане з перекладацькими прийомами на граматичному та семантичному рівнях. У деяких мовознавців такі перетворення називаються трансформаціями. Беручи за основу нашого дослідження класифікацію М. Шрайбера, на граматичному рівні компресія в тексті досягається за допомогою прийому редукції (Reduktion), який полягає у зменшенні кількості слів у ТП, а на семантичному – за допомогою прийому експлікації, який передбачає зменшення рівня експлікації при перекладі (Handbuch Translation, 152). У класифікації Л.С. Бархударова одним із чотирьох елементарних типів трансформації є опущення тих чи тих «надлишкових слів» при перекладі (Бархударов: 190), О.Д. Швейцер при цьому відносить до цих трансформацій випадки, коли при об'єднанні ядерних речень у поверхневій структурі опускається один з елементів вихідної структури, який легко доповнюється за допомогою контексту (Швейцер: 36). Найбільш докладно, на нашу думку, класифікація перекладацьких трансформацій, які націлені на компресію тексту на різних рівнях (граматичному та лексико-семантичному), представлена у праці А.Ф. Архипова. Він розрізняє граматичні трансформації опущення граматикалізованих елементів (сполучників, займенників) та лексико-семантичні трансформації опущення лексичних елементів (слів,

словосполучень і речень), лексичного згортання (використання замість словосполучення слова без суттєвої зміни змісту), стилістичної нейтралізації (вмотивоване зняття експресивного, емотивно-оцінного, образного або функціонально-стилістичного відтінку) і генералізації (Архипов: 90–95). Поєднавши вищезазначені класифікації перекладацьких прийомів і технік їх реалізації (перекладацьких трансформацій), представимо узагальнену схему аналізу явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації таким чином:

Лексико-граматичний рівень

Прийом редуції:

- опущення граматикалізованих елементів (сполучників, займенників тощо)
- опущення лексичних елементів (слів, словосполучень і речень)
- лексичне згортання (словосполучення → слово)

Семантичний рівень

Прийом імплікації:

- стилістична нейтралізація (вмотивоване зняття експресивного, емотивно-оцінного, образного або функціонально-стилістичного відтінку)
- генералізація (гіперонімічний переклад, прономіналізація, заміна лексеми вказівним прислівником)

Отже, від прагматичної мети: адаптації змісту тексту для певної цільової аудиторії, залежить вибір стратегії перекладу технічної документації. В теорії та практиці перекладу спостерігається дві тенденції: до імплікації та експлікації, що у свою чергу призводить до такого явища, як компресія. Це явище в перекладі пов'язане з перекладацькими прийомами на лексико-граматичному та семантичному рівнях. Ми поєднали вищезазначені класифікації перекладацьких прийомів і технік їх реалізації, та представили узагальнену схему аналізу явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації.

Розділ 3. Особливості реалізації явища компресії при перекладі інструкцій з експлуатації

3.1. Компресія в текстах інструкцій з експлуатації до побутової техніки

Структури речень у німецькій та українській мовах зовсім різні. Перш за все, ця різниця полягає в системних особливостях мови (наприклад, у порядку слів, наявності чи відсутності певних граматичних конструкцій тощо). Це і є причиною застосування компресії при перекладі німецькомовних текстів інструкцій з експлуатації українською мовою. Для адекватного перекладу також необхідно врахувати цільову аудиторію та прагматичну ціль перекладу. Як ми зазначали вище, явище компресії в перекладі пов'язане з перекладацькими прийомами на лексико-граматичному та семантичному рівнях. Розглянемо більш детально кожен із цих рівнів і проаналізуємо особливості, які були виявлені нами у ході зіставного аналізу вихідного тексту німецькою мовою й тексту перекладу українською мовою.

Одразу вважаємо за потрібне вказати, що поняття «вихідний текст» і «текст перекладу» в цьому контексті є відносними, зважаючи на особливості створення багатомовних інструкцій з експлуатації, які зазвичай складаються декількома мовами. Маючи у розпорядженні кінцевий результат перекладу – текст інструкції, ми можемо оперувати лише однією мовною парою і проводити зіставний аналіз текстів, встановлюючи для себе маркер вихідного тексту для німецькомовного варіанта інструкції з експлуатації і, відповідно, маркер тексту перекладу для україномовного варіанта інструкції з експлуатації. У представлений роботі ми дослідили 9 інструкцій з експлуатації (німецькою та українською мовами). Обсяг інструкцій німецькою мовою склав 120 525 др. зн.

Явище компресії на лексико-граматичному рівні виражаються прийомом редукції. Загалом в дослідженні було виявлено 1084 випадки явища компресії, з

яких 791 становить прийом редукції, що являє 73% від загальної кількості явища компресії.

Редукція поділяється на такі прийоми, як опущення граматикалізованих елементів (сполучників, займенників.), опущення лексичних елементів (слів, речень) та лексичне згортання (словосполучення згортається в слово).

Кількість опущених граматикалізованих елементів становить 261 – це 33% від загальної заявленої кількості випадків прийому редукції. Прийом опущення граматикалізованих елементів – це видалення при перекладі сполучників, часток, прийменників чи займенників з прагматичною метою, тобто уникнення семантичного навантаження.

Наприклад, розглянемо видалення прислівника і прийменника (прийом редукції на лексико-граматичному рівні) через очевидність цих елементів.

Aus hygienischen Gründen sollten Sie das Gerät nicht gemeinsam mit anderen Personen benutzen.

З метою дотримання гігієни не передавайте прилад іншим людям.

Прийом опущення лексичних елементів – це видалення слів або навіть цілих речень.

Кількість опущених лексичних елементів становить 458 одиниці – це 58% від усіх випадків застосування прийому редукції. Це найбільш використовувана перекладацька трансформація.

Наприклад компресія на лексико-граматичному рівні, у нашому прикладі вибуває прислівник *vollständig*. На нашу думку, це пов'язано із семантичною надлишковістю цієї лексеми.

Lesen Sie bitte vor der ersten Anwendung die Gebrauchsanweisung sorgfältig und vollständig durch und bewahren Sie sie auf.

Перш ніж почати роботу з даним приладом, будь ласка, уважно прочитайте це керівництво з експлуатації.

Найменш вживаною перекладацькою трансформацією на лексико-граматичному рівні, являється лексичне згортання. Цей прийом являє собою згортання словосполучення в слово. Було виявлено лише 72 випадки, що становить 9%.

Компресія на лексико-граматичному рівні за допомогою лексичного згортання (*Veränderungen vornehmen* – замінити).

Es dürfen weder Teile ausgetauscht noch Veränderungen vorgenommen werden, da sonst Stromschlaggefahr besteht.

Ne maagaitesja samostijno zaminitu abo vidkrytu budj-aku jogo chastynu, oskylky ce moze pryzvestu do urazhenja elektrichnym strumom.

Явище компресії на семантичному рівні, представляє собою прийом імплікації, який становить 293 випадків (27%). Імплікація на семантичному рівні реалізується за допомогою техніки стилістичної нейтралізації, яку ми спостерігали 97 раз. Відсоткова частка використання стилістичної нейтралізації становить 33%. Розглянемо прийом імплікації, а саме стилістичну нейтралізацію, на конкретному прикладі. В українському тексті спостерігається цілісне перетворення, в якому акцент зміщується на контролі за дітьми в цілях безпеки.

Bewahren Sie das Gerät außer Reichweite von Kindern auf und stellen Sie sicher, dass Kinder nicht mit dem Gerät spielen.

Діти повинні знаходитися під контролем для недопущення гри з приладом.

196 випадків застосування генералізації, ще одної перекладацької трансформації в межах прийому імплікації, відсоткова частка якого становить 67%. (гіперон. переклад, прономіналізація, заміна лексем прислів).

Bei allen Formen der Haarentfernung an der Wurzel kann es zum Einwachsen von Haaren oder zu Hautreizungen (z.B. Brennen, Rötungen, Jucken) kommen, abhängig auch von Ihrem jeweiligen Haut- und Haartyp.

Всі методи видалення волосся з коренем можуть призвести до вrostання

волосків і подразнення (наприклад, свербіння, відчуття дискомфорту або почервоніння шкіри) залежно від стану шкіри і волосся.

Brennen „відчуття печіння“ переклали як «відчуття дискомфорту» за допомогою генералізації печіння – дискомфорт).

Отже, проаналізувавши 120 525 знаків німецькомовних інструкцій з експлуатацій, можна зробити висновок, що найбільш вживаною перекладацькою трансформацією на лексико-граматичному рівні є прийом редукції, а саме опущення лексичних елементів. Найменш вживаною перекладацькою трансформацією являється стилістична нейтралізація на семантичному рівні (прийом імплікації).

Поєднавши вищезазначені випадки явища компресії, можна представити таку узагальнену схему з кількістю випадків:

Лексико-граматичний рівень – 791 (73%)

Прийом редукції:

- опущення граматикалізованих елементів (сполучників, займенників тощо) – 261 (33%);
- опущення лексичних елементів (слів, словосполучень і речень) – 458 (58%);
- лексичне згортання (словосполучення → слово) – 72 (9%).

Семантичний рівень – 293 (27%)

Прийом імплікації:

- стилістична нейтралізація (вмотивоване зняття експресивного, емотивно-оцінного, образного або функціонально-стилістичного відтінку) – 97 досліджених одиниць (33%).
- генералізація (гіперонімічний переклад, прономіналізація, заміна лексеми вказівним прислівником) – 196 досліджених одиниць (67%).

Докладніше див. Додаток 1. Рис. 3.1. «Кількісне та процентне співвідношення прийомів редукції та імплікації, за допомогою яких реалізується явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації» та Рис. 3.2. «Кількісні показники перекладацьких технік в межах прийомів редукції та імплікації».

3.2. Прийоми реалізації компресії на лексико-граматичному та семантичному рівнях

Як ми зазначали вище, явище компресії – це прийом уникнення семантичного навантаження при перекладі. Дослідивши 9 німецькомовних інструкцій з їх україномовними редакціями загальним обсягом 185 313 знаків відповідно до запропонованої нами схеми, ми виявили що явище компресії на лексико-граматичному рівні у вигляді прийому редукції зустрічається частіше на 31,4%, чим компресія на семантичному рівні. Розглянемо явище редукції на лексико-граматичному рівні більше детально на прикладах, які ми представимо та опишемо нижче. Результати дослідження ґрунтуються на порівняльному вивченні текстів окремих жанрів (А. Г. Гудманян [19; 20], В. І. Карабан [28], Т. Р. Кияк [31], І. В. Корунець [35]), що надає окресленій темі комплексний характер.

Мета використання компресії – створення адекватного перекладу для певної цільової аудиторії. У випадку україномовної цільової аудиторії враховується прагматична мета позбавити текст семантичного навантаження. Адже кожен фрагмент тексту, що перекладається, повинен бути відтвореним з урахуванням цілісної структури трансляту [79, с. 102].

Розглянемо на прикладі інструкції до чайника фірми Tefal явище компресії. Кожен приклад буде пронумеровано та описано.

1)Vielen Dank, 2)dass 3)Sie sich für 4)diesen Tefal Wasserkocher entschieden haben.

1) Дякуємо за придбання чайника фірми «Тефаль».

У прикладі 1) спостерігаємо опущення лексичних елементів (вилучення прислівника viel), приклади 2), 3) і 4) демонструють опущення граматикалізованих елементів (вилучення сполучника dass і прийменників Sie і dieser).

5) Welches unserer Modelle Sie auch gewählt haben, lesen Sie bitte sorgfältig die Gebrauchsanweisung und bewahren Sie diese griffbereit auf.

Уважно прочитайте цю інструкцію, 5) спільну для всіх наших моделей, і тримайте її під рукою.

*6) **Zum** Öffnen des Deckels in die Griffmulde fassen und den Deckel nach oben ziehen.*

Zum Schließen den Deckel fest herunterdrücken.

Відкрийте кришку натисненням, якщо є система відкриття, потягніть спереду назад. Щоб закрити, міцно натисніть на кришку.

*Kochen 7) **Sie** nur Wasser mit dem Wasserkocher.*

Використовуйте чайник тільки для кип'ятіння води.

У прикладах 6) і 7) відбувається опущення граматикалізованих елементів (прийменника zu та займенника Sie).

*8) **Wenn** das Wasser kocht, 9) **darf** der Deckel nicht **geöffnet** werden.*

Не відкривайте кришку під час кипіння води.

У прикладах 8) і 9) редукація відбувається через опущення граматикалізованих елементів (сполучника умови wenn і модального дієслова dürfen, яке виражає деонтичну модальність). Таким чином в українському тексті зникає категорія модальності, замінюючись формою наказового способу.

*10) Netzkabel **nie** über die Kante der Arbeitsplatte **hängen lassen** oder über scharfe Kanten ziehen.*

*10) **Розміщуйте** чайник і електрошнур подалі від краю робочої поверхні.*

Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари)

У прикладі 10) в тексті перекладу застосовується стилістична нейтралізація, яка допомагає позбавити текст надлишкових семантичних елементів і якомога точніше донести до адресата необхідну інформацію.

*Die Länge des Kabels bestimmen Sie, indem Sie es 11) **um die an der Unterseite des Sockels dafür befindliche Vorrichtung** wickeln.*

*Відрегулюйте довжину електрошнура, змотуючи його 11) **на підставку**.
Затисніть електрошнур у пазі.*

У прикладі 11) спостерігаємо редукцію у вигляді вилучення поширеного означення (erweitertes Attribut), яке зазвичай перекладається українською мовою за допомогою підрядного означального речення). Компресія в цьому прикладі пов'язана з семантично надлишковою інформацією вихідного тексту.

*12) **Stellen Sie den Wasserkocher auf dem Sockel sicher an die Rückseite der Arbeitsfläche, nie an die Kante.***

Stellen Sie den Wasserkocher nicht auf oder in die Nähe von rutschigen oder heißen Oberflächen.

Не встановлюйте чайник на або біля слизьких або гарячих місць

У прикладі 12) відбувається вилучення цілого речення: «Ставте чайник на підставці подалі від краю робочої поверхні». Як бачимо, ця інформація дублюється з текстом перекладу німецького виразу „nicht überscharfe Kanten ziehen“ у прикладі 10), через що і зазнає компресії в українському тексті інструкції з експлуатації.

*13) **Bringen Sie das Netzkabel nicht mit 14) heißen Oberflächen (15) heißen Kochplatten, Gasherde) oder Wärmequellen 13) in Berührung).***

*13) Не **допускайте** звисання електрошнура над 14) **джерелами тепла** (конфорки електро- або газових плит).*

У прикладах 14) і 15) відбувається генералізація через неодноразове повторення прикметника heiß ‘гарячий’ у виразі mit heißen Oberflächen ‘з гарячими поверхнями’ → *над джерелами тепла* з метою уникнення семантичної надлишковості. Лексичне згортання спостерігається у прикладі 13) Bringen Sie

... nicht ... in Berührung – не допускайте. Різновидами імплікації, за класифікацією Л. Г. Брутян, є логічна еквівалентність, тавтологічна імплікація і тавтологічна еквівалентність [11, с. 9].

16) Es ist nicht erforderlich, 17) den Deckel zu öffnen, 18) da Sie den Wasserkocher 19) bequem durch die Tülle füllen können. Die Wassermenge muss mindestens das Heizelement (oder den 20) abgedeckten Boden) des Wasserkochers bedecken.

16) Можна наповнювати через носик, так щоб краще доглядався фільтр. Щонайменше треба покрити водою нагрівальний елемент (або дно чайника).

16) Es ist nicht erforderlich, ... – можна (стилістична нейтралізація за рахунок модуляції модального виразу) ,17),18), 19) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, опущ. лекс. ел.: 17) інфінітивного звороту 19), 20) лексем bequem (прикметника) і abgedeckt (дієприкметника) та граматикалізованих елементів: 18) сполучника причини da.

Der Wasserkocher muss stets mit 21) seinem eigenen Antikalkfilter benutzt werden. Чайник повинен завжди використовуватись з відповідним фільтром проти накипу.

21) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, опущ. лексграматикалізованих. ел. (присвійного займенника sein „його“).

22) Es darf weder die Maxi-Wasserstandsanzeige über-, noch die Mini-Wasserstandsanzeige unterschritten werden. Wenn 23) Sie den Wasserkocher zu hoch befüllen, könnte kochendes Wasser herausspritzen.

22) імплікація, стил. нейтр. (модальна конструкція, що виражає деонтичну модальність, у формі безособового пасивного стану замінюється в українському тексті імперативним способом, що є типовим для оформлення текстів україномовних інструкцій з експлуатації. При чому нейтралізації зазнає зворот weder ... noch ‘ні, .. ні’, замінюючись заперечувальною часткою «не»).

Wenn 23) Sie den Wasserkocher zu hoch befüllen, könnte kochendes Wasser herausspritzen.

Якщо чайник переповнений, то кипляча вода може розбризкатись.

23) опущ. грам. ел. (особового займенника Sie)

24) *Nehmen* 25) *Sie* 26) *den Wasserkocher niemals ohne Wasser* 27) *in Betrieb*.

Не використовуйте без води.

24) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, лексичне згортання (*in Betrieb nehmen* – використовувати) опущ. лекс. ел. 25) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, опущення граматикалізованих елементів (особового займенника *Sie* через структурні особливості відтворення наказового способу українською мовою) 26) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, опущ. грамлексичного. ел. (іменника у знахідному відмінку *den Wasserkocher* через семантичну надлишковість цього елемента, що впливає із широкого контексту)

Prüfen 27) *Sie, dass der Deckel korrekt verschlossen ist, so dass kein Dampf am Griff entweichen kann.*

Перевірте, щоб кришка була добре закритою, так щоб пара не спрямовувалася на ручку.

27) компресія на лекс.-грам. рівні, редукція, опущення граматикалізованих елементів (особового займенника *Sie* через структурні особливості відтворення наказового способу українською мовою)

Wasserkocher nur an Wechselstrom - mit Spannung und 28) *Wattzahl* 29) *gemäß der Typangabe auf der* 30) *Unterseite* 31) *des Wasserkochers - anschließen.*

Перевірте, щоб підключення до електромережі відповідало діючим нормам і було сумісним з напругою і 28) *потужністю, 29) вказаній на вашому* 31) *приладі заземленням.*

28) імплікація, генералізація стил.нейтр. 29) імплікація, стилістична нейтралізація 30) компресія на лексико-граматичному рівні (прийом редукції) – опущення лексичних елементів (*Unterseite*). 31) компресія на семантичному рівні (прийом імплікації) – трансформація генералізації.

Отже, ми дійшли висновку, що в інструкціях з експлуатації до побутових приладів явище компресії спостерігається на лексико-граматичному та семантичному рівнях. При цьому, кількість випадків застосування редукції в

українських текстах інструкцій значно перевищує кількість імплікацій на семантичному рівні. Переважно це пояснюється тим, що лексичні елементи розцінюються як семантично надлишкові і підлягають вилученню. Деякі граматикалізовані елементи вилучаються через системні особливості граматики німецької мови. Наприклад, займенник *Sie* в імперативних конструкціях чи прийменник *von* в пасивних конструкціях. Для унаочнення статистики випадків вилучення лексичних чи граматикалізованих елементів див. Додаток 2 Табл. 3.1 *«Кількісні показники випадків редуції на лексико-граматичному рівні в перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою»*. Прийом імплікації на семантичному рівні пов'язаний здебільшого із перекладацькою технікою генералізації. Значно рідше застосовується техніка стилістичної нейтралізації, хоча остання за неналежної фахової підготовки перекладача може провокувати семантичні девіації, тобто призводити до викривлення смислу, а також створювати небажані імплікації смислу, які можуть мати негативні наслідки для користування тим чи тим побутовим приладом. Докладніше див. Додаток 3 Табл. 3.2. *«Кількісні показники випадків імплікації на семантичному рівні в перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою»*. В наступних пунктах ми докладніше зупинимось на кожному з цих прийомів.

3.2.1. Перекладацькі техніки редуції на лексико-граматичному рівні

Для того, щоб мати чітку картину особливостей реалізації компресії на лексико-граматичному рівні, треба проаналізувати виявлені фрагменти вихідного тексту, які зазнали вилучення в перекладі. Отримані результати допоможуть встановити, які лексико-граматичні елементи зазнають найчастіше редуції в українській мові. Проведений аналіз дозволить розкрити причини застосованих трансформацій, щоб надати перекладачеві визначений алгоритм дій, які слід виконати при перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації.

Прийом редукції зазвичай стосується вилучення граматикалізованих елементів (займенників, прийменників, сполучників, часток тощо). Це відбувається з декількох причин. Однією з цих причин є різний ступінь розгортання висловлювання в німецькій та українській мовних культурах. Для німецької мови характерний експліцитний виклад тексту, який в перекладі може спричинити семантичну надлишковість змісту, яка погіршує сприйняття повідомлення носієм української мови. Наприклад,

*Kinder sollen das Gerät nicht reinigen und keine Instandhaltungsarbeiten am Gerät ohne **die entsprechende Aufsicht von Erwachsenen** ausführen* [108, с. 42].

*Чищення приладу й догляд за ним не слід доручати дітям без **нагляду*** [109, с. 20].

У зазначеному прикладі відбувається вилучення лексичних елементів (дієприкметника *entsprechend* ‘відповідний’ та іменника *Erwachsene* ‘дорослі’), а також граматикалізованого елемента (прийменника *von*), який через системні особливості відтворення означення в родовому відмінку також вилучається. Очевидно цей прийом пов’язаний із семантичною надлишковістю цих елементів у тексті перекладу українською мовою, адже нагляд за дітьми за замовчуванням передбачає наявність поруч із дитиною повнолітньої особи. Також через системні особливості відтворення імперативу засобами української мови відбувається вилучення граматикалізованого елемента у вигляді займенника *Sie*. Наприклад:

Versuchen Sie niemals, den Brand mit Wasser zu löschen [108, с. 42].

***У жодному разі не гасіть** вогонь водою* [109, с. 20].

Через вилучення дієслова *versuchen* ‘намагатися’ в перекладі відбувається редукція частки *zu*. Ці елементи вилучаються через їх семантичну надлишковість, у разі дієслова *versuchen* та через системні особливості німецької мови, в якій наказовий спосіб у формі третьої особи множини (ввічлива форма імперативу), відтворюється без займенника. Вилучення

граматикалізованих та лексичних елементів може бути компенсовано із вузького чи широкого контексту. Наприклад,

*Schalten Sie **im Brandfall** das Gerät umgehend aus ...* [108, с. 42].

Вимкніть прилад ... [109, с. 20].

Наступна причина застосування прийому редукції пов'язана із дотриманням стилю текстів інструкцій з експлуатації в українській мові, який не передбачає використання підсилювальних часток. Наприклад,

*Dieses Gerät dürfen Kinder, älter als 8 Jahre, wie auch Personen mit verminderten körperlichen, sensorischen und geistigen Fähigkeiten oder mangelhaften Erfahrungen und Wissen bedienen, **jedoch nur**, wenn Sie das Gerät unter entsprechender Aufsicht bedienen oder entsprechende Hinweise über den sicheren Gebrauch des Geräts erhalten haben ...* [108, с. 42].

Цей прилад можна використовувати дітям віком від 8 років, а також особам з обмеженими фізичними, тактильними або розумовими можливостями чи з нестачею досвіду та знань, якщо вони перебувають під наглядом або отримали вказівки стосовно безпечного використання приладу ... [109, с. 20].

В українському тексті відбувається вилучення граматикалізованих елементів (частка *jedoch* і прислівник *nur*).

Вилучення при перекладі інструкцій з експлуатації можуть зазнавати словосполучення і речення. Найчастіше редукції зазнає вираз у наказовому способі *Achten Sie darauf, dass ...* 'Зверніть увагу на те, що ...', який є типовим для німецькомовних інструкцій з експлуатації. Зауважимо, що в українських текстах інструкцій він замінюється формою імперативу дієслова, зазначеного в підрядному додатковому реченні. Наприклад,

Achten Sie darauf, dass Sie** die Heizelemente im Garraum **nicht berühren [108, с. 42].

***Уникайте торкання** нагрівальних елементів* [109, с. 20].

У цьому ж прикладі відбувається вилучення граматикалізованих елементів (прийменника *in* та лексеми *Garraum* ‘варильна камера, термокамера’). У німецькомовних текстах інструкцій з експлуатації ми повсякчас маємо справу з дуже конкретним викладом деталей і точними вказівками, натомість вилучення цих елементів в українському тексті не дає можливості адресату ознайомитись із точним змістом вихідного повідомлення.

Редукції можуть зазнавати не лише словосполучення і прості речення, а також складнопідрядні речення.

Vergewissern Sie sich, dass das Gerät vom Strom Versorgungsnetz getrennt ist [108, с. 43].

Переконайтеся, що прилад від'єднано від джерела живлення (Переклад наш – К. П.)

Подібне вилучення пов'язане із семантичною надлишковістю інформації, яка впливає із фонових знань користувача, адже не можна під'єднувати пристрій до мережі під час проведення будь-яких технічних робіт особою-нефахівцем.

Перекладацька техніка лексичного згортання пов'язана із особливостями відтворення німецької технічної лексики, багатої на сталі словосполучення, які не мають прямих відповідників в українській мові (*einen Sprung besitzen* – тріскатися; *einen Riss bekommen* – тріснути).

Отже, ми дійшли висновку, що редукція як перекладацький прийом реалізації компресії на лексико-граматичному рівні найбільше представлений перекладацькими техніками вилучення лексичних і граматикалізованих елементів, також вилученням словосполучень і речень, рідше лексичним згортанням. Причинами застосування цього прийому є подолання семантичної надлишковості в тексті перекладу, а також стилістичні особливості оформлення інструкцій з експлуатації українською мовою та системні особливості відтворення наказового способу та означення в родовому відмінку.

3.2.2. Перекладацькі техніки імплікації на семантичному рівні

Окрім вилучення лексичних і граматикалізованих елементів, компресії може зазнавати і смисл висловлювання за допомогою прийому імплікації, який представлений техніками стилістичної нейтралізації та генералізації. Розглянемо особливості реалізації цього перекладацького прийому при перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою.

За допомогою семантичної нейтралізації вдається передати лише основний зміст висловлювання. При цьому неодмінно відбувається втрата певної семантичної інформації, яка у вихідному тексті може бути важливою. Наприклад,

*HINWEIS: Das Gerät und einige zugängige Geräteteile **werden** beim Gebrauch **sehr heiß*** [108, с. 42].

*ПОПЕРЕДЖЕННЯ. Прилад і доступні елементи **можуть нагріватися** під час використання* [109, с. 20].

У німецькомовній інструкції експліцитно зазначено інформацію, яка може надати споживачу чіткі рекомендації щодо безпечного використання приладу (варильної поверхні), адже поверхня нагрівається до певної температури. У цьому разі прикметник *heiß* “гарячий” є індикатором небезпеки, який підсилюється за допомогою прислівника *sehr*. Адресат має чітке уявлення про те, що елементи приладу стають дуже гарячими. В українському тексті інструкції з експлуатації на обережне поводження з варильною поверхнею може вказувати лише ввідне слово ПОПЕРЕДЖЕННЯ, написане великими літерами.

У наступному прикладі стилістична нейтралізація може бути причиною небажаної імплікації через зміну модальності і вилучення частини інформації:

*Kinder unter 8 Jahren **sollten** die ganze Zeit unter Aufsicht Erwachsener sein* [108, с. 42].

*Діти віком до 8 років **можуть знаходитися** біля приладу лише за умови постійного нагляду [109, с. 20].*

Конструкція з модальним дієсловом *sollen* у формі теперішнього часу умовного способу має на меті передати деонтичну модальність необхідності з пом'якшенням категоричності (слід, необхідно). Дослівний переклад вислову *sollten ... unter Aufsicht Erwachsener sein* – слід перебувати під наглядом дорослих. У дослідженому тексті перекладу українською мовою відбувається заміна модальності необхідності на модальність можливості, яка позбавляє вислів категоричності (хоч і в умовному способі). Натомість вилучення лексеми *Erwachsene* ‘дорослі’, компенсується прикметником ‘постійний’ і прислівником ‘лише’. Загалом стилістична нейтралізація на семантичному рівні націлена на пом'якшення категоричності висловлювання, що не завжди може мати бажаний ефект на цільову аудиторію.

Зауважимо, що не завжди прийом стилістичної нейтралізації вдало застосовується в перекладі українською мовою. Наприклад,

*Der Backofen wird während des Selbstreinigungsvorgangs außen sehr heiß, deswegen **sollten sich Kinder nicht** in der Nähe des Backofens **aufhalten** [108, с. 43].*

*Під час автоматичного чищення за допомогою піролізу духові шафа дуже сильно нагрівається навіть ззовні. **Не підпускайте** до неї **дітей** протягом цього часу [109, с. 21].*

Висловлювання *...sollten sich Kinder nicht...aufhalten* (...дітям не слід перебувати...), на нашу думку некоректно відтворено через заміну дієслова *sich aufhalten* ‘перебувати’ дієсловом ‘підпускати’, яке має реєстр розмовно-побутової лексики і не може застосовуватись у текстах інструкцій з експлуатації, навіть якщо вони розраховані на споживача, який не є фахівцем у сфері техніки.

Перекладацька техніка генералізації досить часто застосовується при перекладі інструкцій з експлуатації. Наприклад,

*Schalten Sie alle Schalter der Kochzonen aus und **schrauben Sie die Sicherung heraus** bzw. schalten Sie die Hauptsicherung aus, um das Gerät vom Stromversorgungsnetz zu trennen* [108, с. 42].

*Вимкніть усі зони готування за допомогою відповідних елементів керування та **видаліть запобіжник** або вимкніть головний автоматичний вимикач, щоб повністю ізолювати прилад від електромережі* [109, с. 20].

Вважаємо, що заміна дієслова *herausschrauben* ‘викрутити’ за допомогою дієслова ‘видалити’ є недоречною і може призвести до можливої поламки приладу.

Зазвичай техніка генералізації націлена на полегшення розуміння вихідного тексту, наприклад,

*Bevor Sie die **Glasabdeckung** schließen, schalten Sie alle Kochbrenner ab und warten Sie, bis alle Brenner abgekühlt sind* [108, с. 43].

*Перед закриванням **кришки** вимкніть усі конфорки та дочекайтеся, поки варильна поверхня охолоне* [109, с. 21].

Дослівно складний іменник *Glasabdeckung* перекладається як ‘скляна захисна футляр-кришка’. Генералізація у цьому прикладі полегшує розуміння тексту, оскільки користувач зазвичай не є фахівцем у галузі техніки.

3.3. Прагматичні чинники реалізації компресії при перекладі текстів інструкцій з експлуатації

Прагматичні аспекти перекладу завжди були актуальною темою відтворення вихідного тексту засобами мови перекладу. Адже врахування особливостей цільової аудиторії та прагматичної настанови при перекладі є важливими факторами на шляху до адекватного перекладу. Переклад інструкцій з експлуатації українською мовою націлений на досягнення максимально точної передачі змісту вихідного тексту без наявності семантично надлишкових елементів.

Для реалізації прагматичного потенціалу висловлювання на лексико-граматичному та семантичному рівнях застосовуються як прийом редукції, так і прийом імплікації. Наприклад,

*Verlassen Sie sich nicht auf das **automatische** Kochtopf-Erkennungssystem* [108, с. 42].

Не покладайтеся на детектор посуду [109, с. 20].

Прикметник *automatisch* зазнає редукції через свою семантичну надлишковість, а стилістична нейтралізація у відтворенні лексеми *Kochtopf-Erkennungssystem* “система розпізнавання посуду”, яку в українському тексті представлено як детектор, сприяє кращому сприйняттю тексту. Вибір слова іншомовного походження має чинити вплив на адресата, акцентуючи його увагу на новинці у сфері хай-тек розробок. Стратегія форенізації при перекладі виконує роль рекламного тригера і таким чином створює прагматичний потенціал висловлювання.

У проведеному дослідженні було встановлено, що більша частина вилучень, які можуть мати прагматичний ефект, припадають на роз'яснення правил техніки безпеки під час користування приладом. Наприклад,

*Kinder sollen das Gerät nicht reinigen und keine Instandhaltungsarbeiten am Gerät **ohne die entsprechende Aufsicht von Erwachsenen** ausführen* [108, с. 42].

*Чищення приладу й догляд за ним не слід доручати дітям **без нагляду*** [109, с. 20].

Вилучення дієприкметника *entsprechend* “відповідний, належний”, на нашу думку, може впливати на розуміння повідомлення, скорочуючи важливу частину змісту правил техніки безпеки, що відповідно, може призвести до негативних наслідків у сфері техніки безпеки під час користування приладом.

Вилучення зазнає також дієприкметник *umgehend* ‘терміновий’, наприклад,

*HINWEIS: Falls die Kochfeldoberfläche einen Sprung besitzt, schalten Sie das Gerät **umgehend** aus, um einen Stromschlag zu vermeiden* [108, с. 42].

ПОПЕРЕДЖЕННЯ. *Якщо поверхня тріснула, вимкніть прилад, щоб уникнути ураження електричним струмом* [109, с. 20].

На нашу думку, вилучення цієї лексеми впливає на обсяг інформації, закладеної в повідомлення, щодо порядку виконання дій у разі виникнення небезпеки. Можемо припустити, що автори тексту українською мовою мали на меті компенсувати відсутність лексеми “терміново, негайно” за допомогою слова ПОПЕРЕДЖЕННЯ на початку абзацу.

Не завжди вилучення граматикалізованих елементів має позитивні наслідки для понятійного плану вираження тексту перекладу. Наприклад,

HINWEIS: *Das Gerät und einige zugängige Geräteteile werden beim Gebrauch sehr heiß* [108, с. 42].

ПОПЕРЕДЖЕННЯ. *Прилад і доступні елементи можуть нагріватися під час використання* [109, с. 20].

Вилучення займенника einige “деякі” спричиняє семантичну девіацію смислу, оскільки у вихідному тексті наголошується на тому, що під час експлуатації нагріванню підлягають не всі елементи приладу, що є також важливою інформацією для споживача.

Вилучення лексичних елементів у текстах інструкцій з експлуатації може бути пов’язаним із дотриманням загальної схеми оформлення тексту. Наприклад,

Kochfeldabdeckung: *Bevor Sie die Kochfeldabdeckung hochheben, überprüfen Sie zuerst, ob diese sauber bzw. frei von Flüssigkeiten ist* [108, с. 43].

Перш ніж відкривати кришку, перевірте, чи вона чиста й на ній немає залишків рідини [109, с. 21].

Вилучення лексеми Kochfeldabdeckung – “захисний футляр варильної поверхні”, яка зазначена на початку абзацу як підзаголовок. В українському тексті цей підзаголовок не відповідає структурі складання інструкції, зважаючи на попередній виклад. До того ж, зміст абзацу зосереджує увагу на бережному поводженні з варильною поверхнею.

Тексти інструкцій з експлуатації зазвичай розраховані на користувачів-нефахівців, тому редукції підлягають фахові терміни. Наприклад,

*Die Kochfeldabdeckung ist lackiert, **aus Edelstahl** oder Glas* [108, с. 43].

Кришку плити покрито лаком або виготовлено зі скла [109, с. 21].

Редукція стосується вилучення граматикалізованих елементів (прийменник *aus*) та лексеми *Edelstahl* — “благородна сталь” в значенні корозійно-стійка нержавіюча сталь високої якості. Вилучення лексеми, яка означає матеріал, з якого виготовлено кришку плити, неодмінно призводить втрати важливої частини змісту. Ми можемо припустити, що подібні вилучення пов’язані з окремими моделями плит, які імпортуються до України і їх кришки виготовляються виключно зі скла. Але з точки зору перекладу, такий прийом є неприпустимим і значно знижує якість перекладу.

У німецькомовних інструкціях з експлуатації дуже чітко зазначаються застереження щодо користування побутовими приладами в розділі правил техніки безпеки. В українських текстах відбувається вилучення важливих елементів змісту вихідного тексту або девіацію смислу висловлювання. Чи відповідатимуть ці тексти прагматичному завданню, залишається відкритим питанням. Наприклад,

*Lassen Sie das angeschlossene Gerät **auf keinen Fall** unbeaufsichtigt* [102, с. 6].

Не залишайте пристрій без нагляду, якщо він під’єднаний до мережі живлення [103, с. 82].

У цьому випадку вилучення зазнав прислівниковий зворот *auf keinen Fall* ‘у жодному разі’, який у вихідному тексті посилює акцент на умовах безпечного користування приладом. Викривлення смислу спостерігаємо в наступному прикладі:

*Schließen Sie das Gerät nicht mit **nassen** Händen an das Stromnetz an* [102, с. 6].

*Не підключайте та не відключайте пристрій від мережі живлення **вологими** руками* [103, с. 82].

Заміна прикметника *pass* ‘мокрый’ замінено прикметником ‘вологий’, який імпліцитно посилює заходи безпеки використання приладу. Так само вилучається дієприкметник *unbeabsichtigt* ‘ненавмисний’ у наступному прикладі:

*Tragen Sie den Hitzeschutzhandschuh, um **unbeabsichtigte** Verbrennungen zu vermeiden* [102, с. 8].

Вдягніть термостійку рукавичку, щоб уникнути опіків [103, с. 84].

Вилучення технічних показників у текстах інструкцій з експлуатації пов’язане із прагматичною адаптацією вихідного тексту до особливостей сприйняття цільовою аудиторією. Наприклад,

*Pro+ Einstellung – schonendes Styling für gesunde Haare **bei einer Temperatur von 185° C*** [102, с. 7].

*Налаштування Pro+: дбайливо вкладає волосся з **меншою температурою**, завдяки чому вдається забезпечити здоровіший результат* [103, с. 83].

Для німецькомовної культури важливим є зазначення конкретних цифрових даних, для українського читача головним є результат висловлювання, яке має на меті зазначити інформацію про нижчу температуру, що є безпечнішим для укладки волосся.

Найбільше випадків редукції та імплікації, пов’язаних із прагматичною адаптацією до особливостей цільової аудиторії, зустрічається в прикінцевих положеннях. Наприклад,

*Die Richtlinie gibt den Rahmen für eine **EU-weit gültige** Rücknahme und Verwertung der Altgeräte vor* [104, с. 5].

*Директива визначає **діючий на території усіх країн**, с порядок збору та утилізації старих приладів* [105, с. 53].

Поширене означення *EU-weit gültig* ‘чинний у межах країн ЄС’ генералізується для усіх країн, адже продаж продукції німецьких торгових марок відбувається і поза межами країн Європейського Союзу.

Вилучення в цілях досягнення відповідного прагматичного ефекту можуть зазнавати елементи німецькомовного культурного простору, у тому числі реалії. Наприклад,

*Sie können die Garantiebedingungen jederzeit über Ihren Fachhändler, bei dem Sie das Gerät gekauft haben, **oder direkt bei unserer Landesvertretung anfordern*** [104, с. 5].

Подробиці цих умов можна отримати від торговця, у якого прилад був куплений [105, с. 53].

У зазначеному прикладі вилучається вираз *oder direkt bei unserer Landesvertretung anfordern* – «або запитати безпосередньо у нашому земельному представництві» (Переклад наш – К. П.). Ця інформація є семантично надлишковою для цільової аудиторії, оскільки стосується представництва компанії в межах федеральної землі Німеччини. Вилучення наступних речень пов'язано із широким контекстом:

Die Garantiebedingungen für Deutschland und die Adressen finden Sie auf der Hefrückseite. Darüber hinaus sind die Garantiebedingungen auch im Internet unter der benannten Webadresse hinterlegt [104, с. 5].

Гарантійні умови для території Німеччини та адреси Ви знайдете на зворотньому боці інструкції з експлуатації. Крім того, їх також можна знайти в інтернеті за вказаною веб-адресою (Переклад наш – К. П.).

Очевидно, що ця інформація не є релевантною для україномовної цільової аудиторії, оскільки складена німецькою мовою і стосується користувачів, які проживають на території Німеччини.

Отже, перекладацький вибір при застосуванні компресії в перекладі інструкцій з експлуатації пов'язаний із адаптацією тексту до цільової мовної культури. Це виражається у вилученні нерелевантної інформації для українських користувачів. Також прийоми редукції та імплікації спричинені семантичною надлишковістю елементів вихідного тексту та дотриманням загальної схеми оформлення тексту перекладу, редукцією фахових термінів і

Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари)

технічних даних, які можуть ускладнювати сприйняття тексту реципієнтом, будучи незрозумілим для нього як для користувача-нефахівця. Варто зазначити, що не завжди такі перекладацькі рішення в бік компресії можуть мати позитивні наслідки в понятійному плані, адже вилучатися можуть важливі сегменти змісту вихідного тексту, які пов'язані із технікою безпеки, що є неприпустимим для здійснення якісного тексту перекладу.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з науково-технічною революцією двадцять першого століття значення технічної інформації, а саме перекладу науково-технічної літератури, стрімко зростає. Тому виникає потреба в якісному перекладі технічної літератури, зокрема інструкцій з експлуатації до різних пристроїв та приладів.

Переклад інструкцій з експлуатації один із жанрів первинної технічної літератури, який має залежно від цільової аудиторії різний ступінь науковості, що обов'язково слід урахувати при перекладі. Адже перекладачу слід знайти так звану «золоту середину» і не переоцінити, а також не дооцінити рівень пресупозитивних знань адресата, на якого розрахований той чи той текст інструкції з експлуатації.

Технічна література характеризується спеціальною термінологією, аббревіатурами, скороченнями, інтернаціональними словами на лексичному рівні. На граматичному рівні технічна література має такі ознаки наявності довгих речень, вживання багатокomпонентних атрибутивних словосполучень, означень (утворених шляхом стяжки цілих синтаксичних конструкцій), пасивних конструкцій, зворотів та ін. Інструкції – особливий вид технічної документації, в якій користувач того чи того виробу ознайомлюється з його використанням, обслуговуванням, керуванням, технічним доглядом та/або ремонтом.

Жанр тексту «інструкція з експлуатації», за визначенням Л. Гоффманна, є поєднанням асертивних та апелятивних мовленнєвих актів. Незрозумілий виклад в інструкції може нести за собою правові наслідки у вигляді позовів на відшкодування збитків, вимоги повернення товару чи зниження ціни на товар. Аналізуючи як німецькі, так і українські інструкції з експлуатації можна одразу ж виявити спільні риси. Вони очевидні, адже такого роду тексти створені з однією метою як в Німеччині, так і в Україні, а саме: для інформування споживача щодо способу використання техніки.

Основними рисами україномовних та німецькомовних інструкцій з експлуатації є точність, лаконічність та логічність викладу, які виявляються у відборі мовних засобів й оформленні тексту інструкцій. Вигляд інструкцій уніфікований, а черговість окремих пунктів наведена відповідно до законодавства, оскільки інструкції у широкому сенсі можна вважати одним з актів державного управління. Інструкції загалом і інструкції з експлуатації зокрема являють собою своєрідне переплетіння офіційно-ділового та наукового стилів. Проте, проаналізувавши їх, можна побачити достатньо велику кількість відмінностей між інструкціями з експлуатації в Україні та в Німеччині. Здебільшого ці відмінності мають стилістичний характер на рівні синтаксису та лексики.

Перекладач, будучи посередником у здійсненні міжкультурної комунікації, співставляє когнітивні системи автора і отримувача інформації, які відображають соціокультурні умови подій дискурсної діяльності, фонові знання, існуючі пресупозиції, когнітивні апарати предметної області. Слід також зауважити, що майже всі терміни спрощенні, використана проста і доступна лексика. Таке явище можна пояснити тим, що різні розділи інструкції з експлуатації, по суті, звернені до різних цільових аудиторій.

Щодо особливостей україномовних іструкцій з експлуатації, то у цьому випадку ми маємо справу з текстами, що за кількістю термінології та синтаксисом більше нагадують підручники для студентів технічного інституту, розрахованого на студентів-випускників. Інформація подається суто технічними термінами, без адаптації для споживача без технічної освіти, без уточнень і пояснень, як це прийнято в Німеччині.

Явище компресії при перекладі німецьких інструкцій з експлуатації українською мовою надає перекладачу-практику додаткові фахові знання щодо створення адекватного тексту перекладу. Під компресією розуміється будь-яке

скорочення або ущільнення кількості елементів речення, злиття двох та більше частин конструкції в одну або вилучення елементів речення при перекладі.

Компресія може проявлятися на різних рівнях мови. Прикладом компресії можуть бути: фонетична редукція та стягнення слів завдяки апокопам та синкопам, різні типи аббревіації слів та словосполучень, складні слова, синтаксичні сегменти, які репрезентують більші частини речення, поглинання декількох видів понять, що представлені різними словами, однією родовою назвою.

На сьогоднішній день не існує одної системи класифікації трансформації, більше того, не має однозначної думки, які перекладацькі прийоми ми можемо відносити до трансформацій, які ні. В перекладацькій практиці використовуються три види компенсації. *Компенсація аналогічним прийомом (повна компенсація)* застосовується в іншому місці перекладу по відношенню до позиції цього прийому в оригіналі і в найбільш повній мірі забезпечує еквівалентність перекладу. *Компенсація іншими прийомами (часткова компенсація)* частіше використовується на місці непереданого прийому оригіналу і поповнює втрати лише частково. *Суцільна компенсація* застосовується тоді, коли автор навмисне приводить абсурдний порядок слів для того, щоб підкреслити пародійність тексту. А отже, ми говоримо про суцільну компенсацію тоді, коли в перекладі взагалі може не бути словникових відповідників оригіналу.

Результати порівняльного аналізу показали, що при перекладі інструкцій з експлуатації завданнями перекладу є не тільки збереження змісту оригіналу, але й його стилістичних та експресивних особливостей. Завдяки прийому компенсації всі «нестандартні» елементи мови оригіналу можуть бути відтворені у мові перекладу, і таким чином досягається комунікативна рівнозначність різномовних текстів.

Отже, проаналізувавши 120 525 знаків інструкцій з експлуатації, можна зробити висновок, що найбільш вживаною перекладацькою трансформацією на

Явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації (на матеріалі текстів німецько-української мовної пари)

лексико-граматичному рівні є прийом редукції, а саме опущення лексичних елементів. Найменш вживаною перекладацькою трансформацією являється генералізація на семантичному рівні (прийом імплікації).

Поєднавши вищезазначені випадки явища компресії, можна представити таку узагальнену схему з кількістю випадків:

Лексико-граматичний рівень 791 (73%)

Прийом редукції:

- опущення граматикалізованих елементів (сполучників, займенників тощо) 261 (33%)
- опущення лексичних елементів (слів, словосполучень і речень) 458 (58%)
- лексичне згортання (словосполучення → слово) 72 (9%)

Семантичний рівень 293 (27%)

Прийом імплікації:

- стилістична нейтралізація (вмотивоване зняття експресивного, емотивно-оцінного, образного або функціонально-стилістичного відтінку) 97 (33%)
- генералізація (гіперонімічний переклад, прономіналізація, заміна лексеми вказівним прислівником) 196 (67%)

В інструкціях з експлуатації до побутових приладів явище компресії спостерігається на лексико-граматичному та семантичному рівнях. При цьому, кількість випадків застосування редукції в українських текстах інструкцій значно перевищує кількість імплікацій на семантичному рівні через семантичну надлишковість. Деякі граматикалізовані елементи вилючаються через системні особливості граматики німецької мови. Прийом редукції найбільше представлений перекладацькими техніками вилучення лексичних і граматикалізованих елементів, також вилученням словосполучень і речень, рідше лексичним згортанням. Причинами застосування цього прийому є

подолання семантичної надлишковості в тексті перекладу, а також стилістичні особливості оформлення інструкцій з експлуатації українською мовою та системні особливості відтворення наказового способу та означення в родовому відмінку.

Прийом імплікації на семантичному рівні пов'язаний здебільшого із перекладацькою технікою генералізації. Значно рідше застосовується техніка стилістичної нейтралізації, хоча остання за неналежної фахової підготовки перекладача може провокувати семантичні девіації, тобто призводити до викривлення смислу, а також створювати небажані імплікації смислу, які можуть мати негативні наслідки для користування тим чи тим побутовим приладом.

Перекладацький вибір при застосуванні компресії в перекладі інструкцій з експлуатації пов'язаний із адаптацією тексту до цільової мовної культури. Це виражається у вилученні нерелевантної інформації для українських користувачів. Також прийоми редукції та імплікації спричинені семантичною надлишковістю елементів вихідного тексту та дотриманням загальної схеми оформлення тексту перекладу, редукцією фахових термінів і технічних даних, які можуть ускладнювати сприйняття тексту реципієнтом, будучи незрозумілим для нього як для користувача-нефахівця. Варто зазначити, що не завжди такі перекладацькі рішення в бік компресії можуть мати позитивні наслідки в понятійному плані, адже вилучатися можуть важливі сегменти змісту вихідного тексту, які пов'язані із технікою безпеки, що є неприпустимим для здійснення якісного тексту перекладу.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Zusammenhang mit der wissenschaftlichen und technologischen Revolution des einundzwanzigsten Jahrhunderts nimmt der Wert der technischen Informationen zu, besonders die Übersetzung der wissenschaftlichen und technischen Literatur. Daher besteht der Bedarf an einer qualitativen hochwertigen Übersetzung der Fachliteratur, insbesondere der Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen von verschiedenen Haushaltsgeräten.

Die Übersetzung von Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen ist eine der primären technischen Literatur, die je nach Zielgruppe über unterschiedliche wissenschaftliche Kenntnisse verfügt, die bei der Übersetzung berücksichtigt werden müssen. Schließlich sollte der Übersetzer den sogenannten „goldenen Mittelwert“ finden und das Vor- und Hintergrundwissen des Empfängers, an den eine Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung gerichtet ist, nicht überschätzen sowie auch nicht unterschätzen.

Die Fachliteratur zeichnet sich durch spezielle Begriffe, Abkürzungen und internationale Wörter auf lexikalischer Ebene aus. Auf der grammatikalischen Ebene hat die technische Literatur solche Anzeichen wie lange Sätze, die Verwendung von mehrgliedrigen Attributen, Definitionen (erstellt durch Verschrauben ganzer syntaktischer Konstruktionen), passiven Strukturen, Umkehrungen usw.

Die Hauptmerkmale der ukrainisch- und deutschsprachigen Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung sind die Genauigkeit, Transparenz und Logik der Darstellung, die sich in der Auswahl der sprachlichen Mittel und der Vorbereitung des Textes der Anweisungen zeigen.

Ein(e) Übersetzer(in) als Vermittler(in) bei der Umsetzung interkultureller Kommunikation vergleicht die kognitiven Systeme des Autors und des Empfängers von Informationen, die die soziokulturellen Bedingungen von Ereignissen der Diskursaktivität, Hintergrundwissen, vorhandene Voraussetzungen, kognitive Instrumente des Fachgebietes widerspiegeln. Es sollte auch beachtet werden, dass

fast alle Begriffe vereinfacht werden und ein einfaches und leicht verständliches Vokabular verwendet wird. Dieses Phänomen lässt sich damit erklären, dass verschiedene Abschnitte der Gebrauchsanweisung bzw. Bedienungsanleitung im Wesentlichen an unterschiedliche Zielgruppen gerichtet sind.

Bei der Übersetzung der technischen Dokumentation hängt die Auswahl der Übersetzungsmethode von dem pragmatischen Ziel der Übersetzung ab, d. h. der Anpassung der Übersetzung an die Merkmale der Zielkultur unter Berücksichtigung der Merkmale von Paralleltextrn in der Zielsprache oder in der Wahrung der Corporate Identity (Corporate Identity).

Das Phänomen der Kompression beim Übersetzen von deutschen Gebrauchsanweisungen bzw. Bedienungsanleitungen in die ukrainische Sprache verleiht einem/einer Übersetzer/in in der Berufspraxis zusätzliches Fachwissen zur Erstellung der angemessenen Übersetzung.

Unter Kompression versteht man eine Verringerung oder Verdichtung der Anzahl von Satzelementen, das Zusammenführen von zwei oder mehr Bestandteilen in eine Struktur oder das Entfernen von Satzelementen bei der Übersetzung.

Die Kompression wird aus pragmatischen Gründen verwendet, da sie eine Lösung ist, die dem Text, nämlich Inhalt, Klarheit und Genauigkeit gibt.

Durch die Kombination von oben genannten Fällen des Kompressionsphänomens können wir das folgende verallgemeinerte Schema mit der Anzahl der Fälle präsentieren:

- ❖ auf der lexikalisch-grammatischen Ebene (Reduktion) sind insgesamt 791 Fälle (73%) aufgewiesen, darunter
 - Weglassen von grammatikalischen Elementen (Konjunktionen, Pronomen usw.) – 261 Fälle (33%);
 - Weglassen der lexikalischen Elemente (Wörter, Wortverbindungen und Sätze) – 458 Fälle (58%);
 - lexikalische Einschränkung (eine Wortverbindung wird durch ein Wort ersetzt) – 72 Fälle (9%).

- ❖ auf der semantischen Ebene (Implikation) sind insgesamt 293 Fälle (27%) aufgewiesen, darunter
 - stilistische Neutralisierung (motiviertes Entfernen der expressiven, emotional bewerteten, bildlichen oder funktional-stilistischen Färbung) – 97 Fälle (33%).
 - Verallgemeinerung (hyperonymische Übersetzung, Pronominalisierung, Ersetzen von Lexemen durch ein Adverb) – 196 Fälle (67%).

In den Bedienungsanleitungen zu den Haushaltsgeräten beobachtet man das Phänomen Kompression auf dem lexikalisch-grammatischen und dem semantischen Niveau. Dabei ist die Zahl von Anwendungsfällen der Reduktion in den ukrainischen Texten der Bedienungsanleitungen ist vielmehr größer als die der Implikation auf dem semantischen Niveau wegen der Überflüssigkeit dieser Elemente. Einige grammatikalisierte Elemente werden wegen der Besonderheiten des Sprachsystems der deutschen Grammatik weggelassen. Das Übersetzungsverfahren Reduktion ist am meisten durch folgende übersetzerische Techniken dargestellt, wie z. B.: Weglassen von lexikalischen und grammatikalischen Elementen sowie Weglassen von Wortverbindungen und Sätzen. Seltener gebraucht man lexikalische Einschränkung. Die Gründe dafür sind die Überwindung von semantischer Überflüssigkeit in der Übersetzung sowie die stilistischen Besonderheiten der Gestaltung von Bedienungsanleitungen auf Ukrainisch und Systembesonderheiten der Wiedergabe einiger grammatischen Erscheinungen.

Die Implikation auf dem semantischen Niveau ist meistens mit der Technik Generalisierung verbunden. Eher seltener wird stilistische Neutralisierung angewandt. Die letzte kann unter mangelndem Fachwissen der Übersetzer/innen zu semantischen Deviationen führen, d. h. Sinnverfälschungen und unerwünschten Implizierungen mit den negativen Folgen für Konsumenten bei der Bedienung eines Haushaltsgerätes hervorrufen.

Die übersetzerische Lösung beim Gebrauch von Reduktion in der Übersetzung der Bedienungsanleitungen ist mit der Anpassung des Ausgangstextes an die Zielsprachliche Kultur verbunden. Dies spiegelt im Weglassen der für die

ukrainischen Adressaten irrelevanten Information wieder. Auch sind die Übersetzungsverfahren Reduktion und Implikation von der Textgestaltung, dem Weglassen von Fachtermini und technischen Angaben hervorrufen. Diese Angaben könnten das Verstehen des Ausgangstextes komplizierter machen, indem sie für den die Geräte bedienenden Laien unbekannt wären. Es sei zu betonen, dass solche Übersetzungsverfahren im Rahmen der Kompression können positive Folgen hinsichtlich Bedeutung haben. Es können auch wichtige Elemente des Ausgangstextes weggelassen werden, die beispielsweise mit den Sicherheitshinweisen verbunden sind. Davon hängt die Qualität der Übersetzung ab.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособие / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учеб. для вузов / Ирина Владимировна Арнольд. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта, Наука, 2002. – 384 с.
3. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. XVI. – С. 3–42. – (Лингвистическая прагматика).
4. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Серия литературы и языка. – 1981. – № 4. – С. 356–367. – (Т. 40).
5. Архипов И. К. Имплицитные и эксплицитные значения, или парадокс обыденного сознания / И. К. Архипов // STUDIA LINGUISTICA. Язык. Текст. Дискурс: Современные аспекты исследований : сборник научных трудов. – СПб. : Политехника-сервис, 2013. – Выпуск XXII. – С. 5–9.
6. Баклан І. Експлікованість та імплікованість мовної культури у перекладі німецько-українських двосторонніх угод // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. пр. – К., 2014. – Вип. 30. С. 7–17.
7. Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода / Леонид Степанович Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 324 с.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
9. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков) : учеб. пособие / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – 3-е изд., стереотип. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с.
10. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Э. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 208 с.

11. Брутян Л. Г. Анализ языковых выражений импликации : автореф. ... д. филол. н. : 10.02.19 / Лилит Георгиевна Брутян. – Ереван, 1992. – 47 с.
12. Бузаджи Д. М. Векторы смысла. О функциональном подходе к переводу [Электронный ресурс] / Д. М. Бузаджи // Теоретические основы. Мосты. – 2008. – №3(19). – С. 43–59. – Режим доступа : <http://www.thinkaloud.ru/feature/buz-fp.pdf>.
13. Булыгина Т. В. О границах и содержании прагматики / Т. В. Булыгина // Серия литературы и языка. – № 4. – 1981. – С. 333–342. – (Т. 40).
14. Виноградов В.С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М. : ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
15. Гак В. Г. Теория и практика перевода. Французский язык / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – М. : Интердиалект+, 2000. – 456 с.
16. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / Илья Романович Гальперин. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1958. – 459 с.
17. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – Изд. 4-е, стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
18. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
19. Гудманиян А. Г. Актуальні питання перекладознавства : курс лекцій / А. Г. Гудманиян, О. В. Кондратьєва. – К. : НАУ, 2014. – 148 с.
20. Гудманиян А. Г. Вступ до галузевого перекладу : практикум для студентів спеціальності «Переклад» / А. Г. Гудманиян, А. В. Сітко, Г. Г. Єнчева. – К. : Аграр Медиа Групп, 2014. – 258 с.
21. Демьянков В. З. Лингвистическая интерпретация текста: универсальные и национальные (идиоэтнические) стратегии // Язык и культура: факты и ценности / Отв. ред. Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – С. 309–323. – (К 70-летию Юрия Сергеевича Степанова).
22. Долинин К. А. ИмPLICITное содержание высказывания / К. А. Долинин // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1983. – № 6. – С. 37–47.

23. Долинин К. А. Интерпретация текста: французский язык : учебное пособие / К. А. Долинин. – Изд. 4-е. – М. : КомКнига, 2010. – 304 с.
24. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К. : Академія, 2009. – 264 с.
25. Жулидов С. Б. Соотношение эксплицитного и имплицитного выражения значения при переводе как семантико-стилистическая проблема : дис. ... к. филол. н. : 10.02.19 / Сергей Борисович Жулидов. – Ленинград, 1978. – 197 с.
26. Звегинцев В. А. Язык и лингвистическая теория / Владимир Андреевич Звегинцев. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 248 с.
27. Ивин А. А. Импликации и модальности / А. А. Ивин. – М. : ИФ РАН, 2004. – 126 с.
28. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову: граматичні труднощі / В'ячеслав Іванович Карабан. – Флоренція ; Страсбург ; Гранада ; Київ : Tempus, 1997. – 317 с. – (Ч. 1).
29. Карабан В.І. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : Навчальний посібник / [В.І. Карабан, О.В. Борисова, Б.М. Колодій, К.А. Кузьміна] ; за ред. проф. В.І. Карабана. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 205 с.
30. Кашичкин А. С. Имплицитность в контексте перевода : дис. ... к. ф. н.: 10.02.20 / Александр Викторович Кашичкин. – Москва, 2003. – 153 с.
31. Кияк Т. Р. Перекладознавство: німецько-український напрям : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 543 с.
32. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Курс лекций / В. Н. Комиссаров. – Москва : Издательство “ЭТС”, 2001. – 424 с.

33. Комиссаров В. Н. Теория перевода: лингвистические аспекты : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
34. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : Навчальний посібник / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 279 с.
35. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / Ілько Вакулович Корунець : підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
36. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2006. – 206 с.
37. Кулаева О. А. Эксплицитность и имплицитность высказывания [Электронный ресурс] / О. А. Кулаева // Проблемные аспекты, пути решения в современной науке : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (28–30 июня 2012). – Краков, 2012. – Режим доступа : <http://конференция.com.ua/pages/view/806>. – (Наука и практика).
38. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие по подготовке переводчиков (с немецким языком). – М. : НВИ-Тезаурус, 2000. – 280 с.
39. Латышев Л. К. Перевод: проблемы, теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
40. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Р. К. Миньяр-Белоручев ; отв. ред. М. Я. Блох. – М. : Готика, 1999. – 176 с.
41. Мирам Г. Э. Basic Translation = Основы перевода : курс лекций ; учеб. пособие / Г. Э. Мирам, В. В. Дайнеко, Л. А. Тарануха [и др.]. – 2-е изд., испр. и доп. – К. : Эльга, 2006. – 280 с.
42. Мороховский А. Н. Некоторые основные понятия стилистики и лингвистики текста / А. Н. Мороховский // Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков : сборник / Руковод. авт. кол. Н. В. Бессмертная. – К. : Вища школа, 1981. – 176 с.

43. Паршин А. Теория и практика перевода : учебник для студентов переводческих факультетов и факультетов иностранного языка / Андрей Паршин. – СПб. : СГУ, 1999. – 202 с.
44. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – 4-е изд. – М. : Просвещение, 1988. – 159 с.
45. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер ; доп. и коммент. Д. И. Ермоловича. – 3-е изд., стереотип. – М. : Р. Валент, 2007. – 244 с.
46. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Романчиков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.
47. Сахарчук Л. І. Методологія комунікативних досліджень : монографія / Л. І. Сахарчук. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006. – 214 с.
48. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
49. Сермягина С. С. Имплицитное и подтекст: общее и специфическое. / С. С. Сермягина // Вестник Томского Гос. ун-та. – Томск, 2007. – № 300-1. – С. 27–30.
50. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка : учебник / Юрий Михайлович Скребнев. – 2-е изд., испр. – М. : Астрель АСТ, 2000. – 224 с.
51. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика : учебник для студентов, магистрантов и аспирантов (докторантов) / Иван Павлович Сусов. – М. : Восток-Запад, 2006. – 200 с.
52. Умерова М. В. Импликация в семантической структуре текста / М. В. Умерова // Вопросы филологических наук. – 2010. – №6. – С. 95–100.
53. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы / А. В. Федоров. — СПб : Филологический факультет Санкт-Петербургского ГУ, 2002. — 416 с.

54. Шатилова Л. М. Актуализация лингвокультурологических категорий эксплицитности и имплицитности как концептуальных доминант в немецкой и русской языковой картине мира : дис. ... д. филол. н. : 10.02.20 / Любовь Михайловна Шатилова. – М., 2011. – 415 с.
55. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
56. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод). – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
57. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik: Grundlagen der Übersetzungsforschung / Jörn Albrecht. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2005. – 313 S.
58. As-Safi A. B. Translation Theories, Strategies and Basic Theoretical Issues / A. B. As-Safi. – Beirut : Amwaj for Printing & Publishing & Distribution, 2000. – 146 p.
59. Beniers C. Managerwissen kompakt. Interkulturelle Kommunikation / Cornelius Beniers. – München : Hanser Verlag, 2005. – 128 S.
60. Berry M. Meaning and Form: Systemic Functional Interpretations / Margaret Berry, Michael Alexander Kirkwood Halliday. – New Jersey : Greenwood Publishing Group, 1996. – 659 pp.
61. Best J. Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe / Joanna Best, Sylvia Kalina (Hrsg.). – Tübingen und Basel : A. Francko Verlag, 2002. – 341 S.
62. Brinker K. Text- und Gesprächslinguistik / Klaus Brinker, Gerd Antos, Wolfgang Heinemann, Sven F. Sager // Linguistics of Text and Conversation. – 1. Halbband. – Walter de Gruyter, 2000. – 900 S.
63. Brinker, Klaus Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden / Klaus Brinker. – 6., überarbeitete und erweiterte Auflage. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 179 S.
64. Cadrić M. Translatorische Methodik / Mira Cadrić, Klaus Kaindl, Michèle Kaiser-Cooke. – 2. überarbeitete Auflage. – Wien : Facultas, 2007. – 175 S.

65. Fix U. Stil – ein sprachliches und soziales Phänomen : Beiträge zur Stilistik / Ulla Fix // Sprachwissenschaft / hrsg. von Irmhild Barz, Hannelore Poethe, Gabriele Yos. – Band 3. – Berlin : Frank&Timme, 2007. – 462 S.
66. Härtl H. Implizite Informationen: Sprachliche Ökonomie und interpretative Komplexität bei Verben / Holden Härtl // Studia Gramatica 68. – Berlin : Akademie Verlag GmbH, 2008. – 216 S.
67. Heinrichs J. Textsorten und Stilfiguren oder Die Festspiele des Stils : (Stilistik) // Sprache / Philosophische Semiotik / Johannes Heinrichs. – Orig.-Ausg., 2, vollst. überarb. Aufl.. – München ; Wien [u.a.] : Steno-Verlag, 2009. – 396 S.
68. Hoffmann L. Deutsche Grammatik: Grundlagen für Lehrerausbildung, Schule, Deutsch als Zweitsprache und Deutsch als Fremdsprache. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2012. 592 S.
69. Kalverkämper H. Translation zwischen Text und Welt – Translationswissenschaft als historische Disziplin zwischen Moderne und Zukunft : Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens / Hartwig Kalverkämper, Larisa Schippel (Hrsg.). – Berlin : Frank & Timme, 2009. – Band 20. – 696 S.
70. Kautz U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / Ulrich Kautz. – 2. Aufl.. – München : Iudicium, 2002. – 643 S.
71. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft / Werner Koller. – 7., aktualisierte Auflage. – Wiebelsheim : Quelle und Meyer, 2004. – 343 S.
72. Krings H.P. Wieviel Wissenschaft brauchen Technische Redakteure? Zum Verhältnis von Wissenschaft und Praxis in der Technischen Dokumentation // Wissenschaftliche Grundlagen der Technischen Kommunikation / Hans P. Krings (Hrsg.). Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1996. Bd. 32. pp. 5–128.
73. Kußmaul P. Verstehen und Übersetzen : Ein Lehr- und Arbeitsbuch / Paul Kußmaul. – 2., aktualisierte Auflage. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. – 217 S.

74. Kvam S. Grundlagen einer textlinguistischen Übersetzungswissenschaft: Forschungsüberblick und Hypothesen / Sigmund Kvam. – Münster : Waxmann Verlag GmbH, 2009. – 172 S.
75. Meibauer J. Pragmatik: Eine Einführung / Jörg Meibauer. – 2., verbesserte Auflage. – Tübingen : StauFFenburg Verlag, 2008. – 208 S.
76. Neumann S. Textsorten und Übersetzen: Eine Korpusanalyse englischer und deutscher Reiseführer / Stella Neumann. – Frankfurt am Main : Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2003. – 286 S.
77. Newmark P. A Textbook of Translation / Peter Newmark. – Prentice-Hall International, 1988. – 292 p.
78. Newmark P. About Translation. – Multilingual Matters Ltd., 1991. – 184 p.
79. Nida E. A. The Theory and Practice of Translation / by Eugene Albert Nida, Charles R. Taber. – The 4th Impression. – Leiden, Boston : Brill, 2003. – 218 S.
80. Nord Chr. Ausrichtung an der zielkulturellen Situation / Christiane Nord // Handbuch Translation / Mary Snell-Hornby, Hans G. Hönl, Paul Kußmaul, Peter A. Schmitt (Hrsg.). – Zweite, verbesserte Auflage. – Tübingen : StauFFenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, 2006. – S. 144–147.
81. Nord Chr. Fertigkeit Übersetzen : Ein Selbstlernkurs zum Übersetzenlernen und Übersetzenlehren / Christiane Nord. – Editorial Club Universitario, 2010. – 245 S.
82. Pelz H. Linguistik: Eine Einführung / Heidrun Pelz. – 8. Aufl. – Hamburg : Hoffmann und Campe, 2004. – 352 S.
83. Scheffer D. Entwicklungsbedingungen impliziter Motive: Bindung, Leistung & Macht : Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Naturwissenschaften / D. Scheffer. – Universität Osnabrück. – 345 S.
84. Senft G. Understanding Pragmatics / Gunter Senft. – NY : Routledge, 2014. – 222 p.

85. Snell-Hornby M. Handbuch Translation / Mary Snell-Hornby, Hans G. Höning, Paul Kußmaul, Peter A. Schmitt (Hrsg.). – Zweite, verbesserte Auflage. – Tübingen : StauFfenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, 2006. – 448 S.
86. Stolze R. Übersetzungstheorien: Eine Einführung / Radegundis Stolze. – 4., überarbeitete Auflage. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2005. – 269 S.
87. Wilss W. Übersetzen und Dolmetschen im 20. Jh.: Schwerpunkt deutscher Sprachraum / Wolfram Wilss. – Berlin : Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e.V. (BDÜ), 2005. – 300 S.

Словники та довідники

88. Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / под ред. В. Н. Ярцевой. – 2-е изд., дополн. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – Режим доступа : <http://lingvisticheskiy-slovar.ru>.
89. Михальская А. К. Лингвистическая прагматика [Электронный ресурс] / А. К. Михальская // Педагогическое речеведение : Словарь-справочник / Под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской. – М. : Флинта, Наука, 1998. – Режим доступа : http://ped_recheved.academic.ru/106/Лингвистическая_прагматика.
90. Мюллер В. Великий німецько-український словник: близько 300 000 слів та словосполучень / В. Мюллер. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Чумацький Шлях, 2012. – 792 с.
91. Німецько-український словник Advanced (версія 2.2) 25.700 словникових статей, 2.900 прикладів, 41.700 перекладів © Lingea s.r.o., 2018. Всі права захищені. URL: <https://www.dict.com/німецько-український> (дата посилання: 30.09.2018).
92. Словарь социолингвистических терминов / В. А. Кожемякина, Н. Г. Колесник, Т. Б. Крючкова, О. С. Парфенова, Ю. В. Трушкова, отв. ред. В. Ю. Михальченко. – М. : РАН ИЯ Рос. академ. лингвист. наук, 2006. – 312 с.
93. Словник української мови : в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.

94. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата посилання: 30.09.2018).
95. ABBYY Lingvo x5 Электронный словарь (выпуск: 15.0.592.10 ©2011)
96. Duden Rechtschreibung <https://www.duden.de/rechtschreibung>
97. Metzler-Lexikon Sprache / [hrsg. von Helmut Glück]. – 3., neubearb. Aufl.. – Stuttgart ; Weimar : Metzler, 2005. – 816 S.
98. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / Edited by Mona Baker, assisted by Kirsten Malmkjär. – London & New York : Routledge, 2001. – 691 p.
99. Wörterbuch Advanced Deutsch-Ukrainisch (Version 2.2) 25.700 Stichwörter, 2.900 Beispiele, 41.700 Übersetzungen © Lingea s.r.o., 2018. Alle Rechte vorbehalten.

Джерела ілюстративного матеріалу

100. Tefal: Gebrauchsanweisung für Wasserkocher. - Ref. 2014628153-10/2005. – S. 3–5.
101. Tefal: інструкція до електрочайника. - Ref. 2014628153-10/2005. – С. 33 – 35
102. Remington: Gebrauchsanweisung für Styler. – Ref.03_160517/2017. – S. 6 – 9
103. Remington: інструкція до щипців. – Ref.03_160517/2017. – С. 82–85
104. BOSCH: Gebrauchsanweisung für Mixer. –Ref 86749003_12/2009. – S.3 – 5
105. BOSCH: інструкція до міксера. –Ref 86749003_12/2009. – С. 51 – 53
106. BOSCH: Gebrauchsanweisung für Kochfeld. – Ref. 45739837234-2/2017 S. 42 – 43
107. BOSCH: інструкція до варочної поверхні. – Ref. 45739837234-2/2017 С. 20 – 21
108. BRAUN: Gebrauchsanweisung für Epilator. – Ref. 67884_345/2016 S.6 – 9
109. BRAUN: інструкція до епілятора. – Ref. 67884_345/2016 С. 94 – 99
110. BRAUN: Gebrauchsanweisung für Kombi. – Ref. 44986775_1212/2016 S. 127 – 132
111. BRAUN: інструкція до комбайну. – Ref. 44986775_1212/2016 С. 6 – 10

112. Roventa: Gebrauchsanweisung für Staubsauger. – Ref.00903918-04-27/17 S. 10 – 13
113. Roventa: інструкція до пилососу. – Ref.00903918-04-27/17 С. 82 – 85
114. Siemens: Gebrauchsanweisung für Einbau-Glaskeramikkochfeld. – Ref.557583_1134/2015 S. 2 – 23
115. Siemens: інструкція до склокерамічної вбудованої варильної поверхні. – Ref.557583_1134/2015 С. 2 – 21
116. Hager: Gebrauchsanweisung für Programmuhren. – Ref. 4959600486/2018 S. 3 – 4
117. Hager: інструкція до таймеру. – Ref. 4959600486/2018 С. 24 – 25

ДОДАТКИ

Додаток 1.

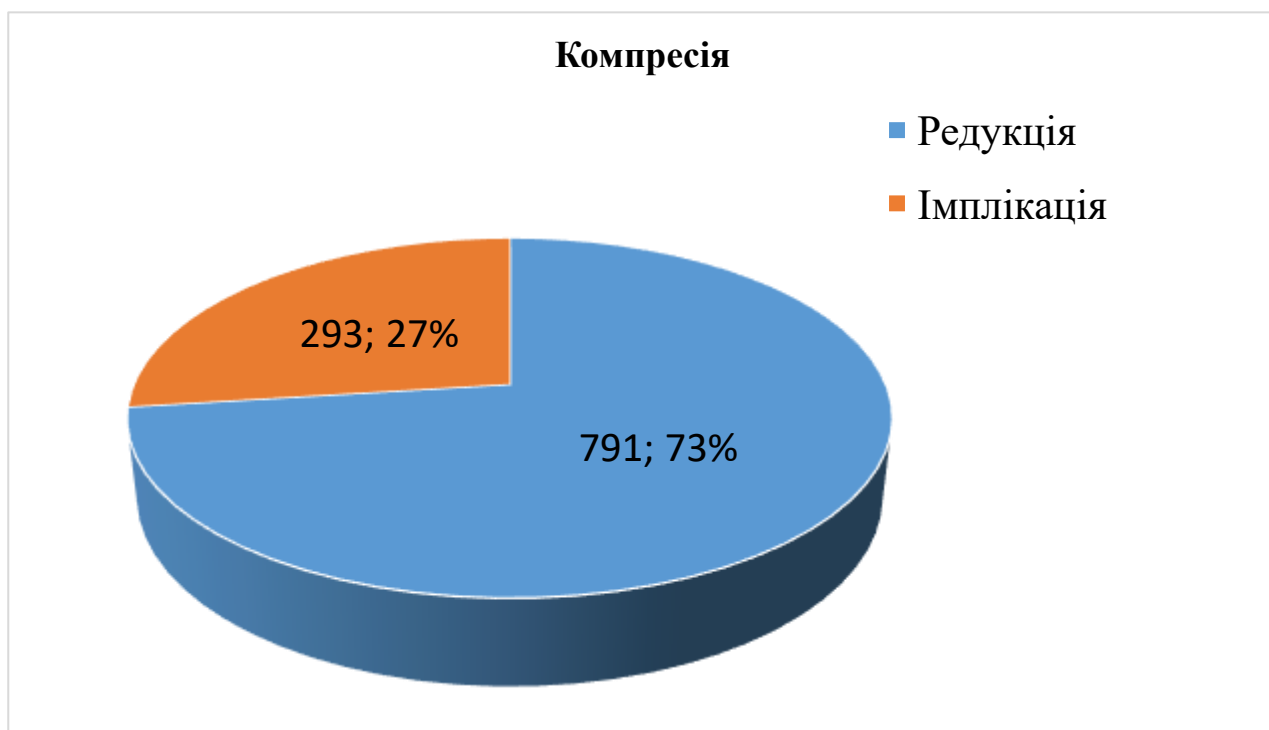

Рисунок 3.1. Кількісне та процентне співвідношення прийомів редукції та імплікації, за допомогою яких реалізується явище компресії в перекладі інструкцій з експлуатації

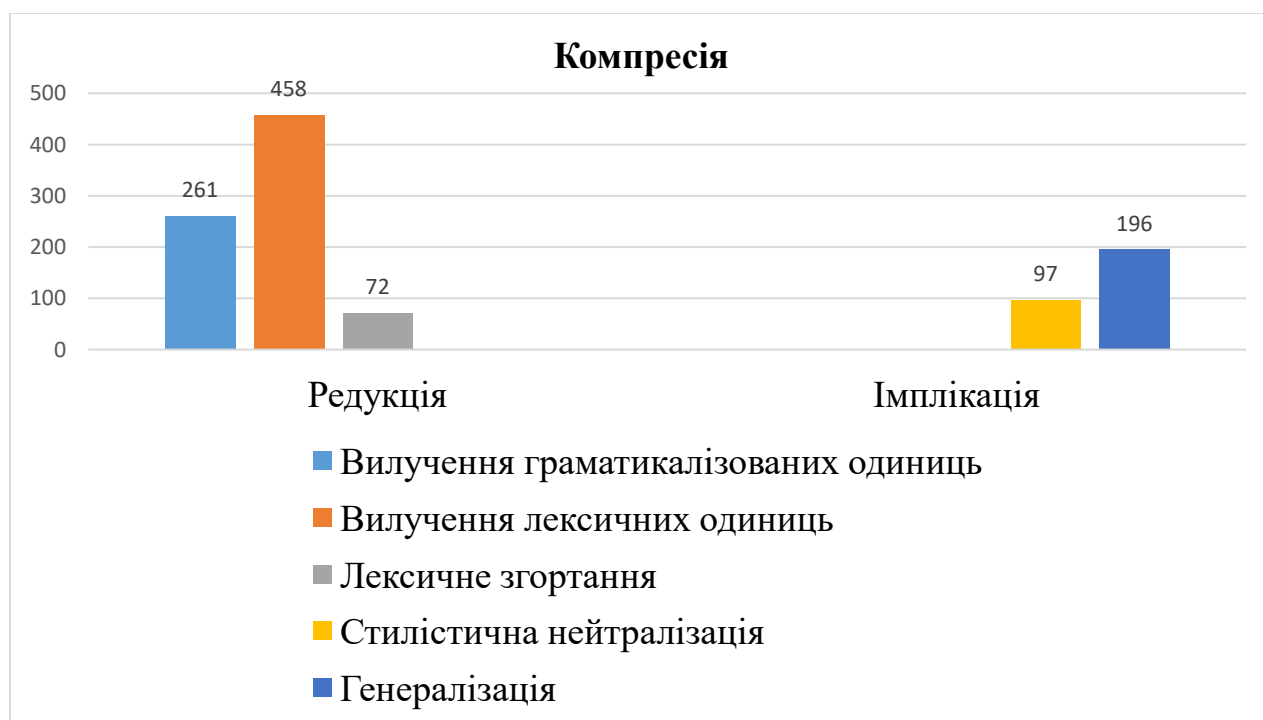

Рисунок 3.2. Кількісні показники перекладацьких технік в межах прийомів редукції та імплікації

Додаток 2

№ з/п	Назва перекладацької техніки реалізації прийому редукції	Кількісні показники
1	Вилучення граматикалізованих елементів:	261 (33%)
	✓ сполучників	55 (21%)
	✓ займенників	73 (28%)
	✓ прийменників	41 (16%)
	✓ часток	30 (11%)
	✓ допоміжних дієслів	37 (14%)
	✓ модальних дієслів	25 (10%)
2	Вилучення лексичних елементів:	458 (58%)
	✓ лексем	394 (86%)
	○ іменників	170 (43%)
	○ прикметників	32 (9%)
	○ дієприкметників	64 (16%)
	○ прислівників	64 (16%)
	○ дієслово	64 (16%)
	✓ словосполучень	10 (2%)
	✓ речень	54 (12%)
3	Лексичне згортання	72 (9%)

Табл. 3.1 «Кількісні показники випадків редукції на лексико-граматичному рівні в перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою»

Додаток 3

№ з/п	Назва перекладацької техніки реалізації прийому редукції	Кількісні показники
1	Генералізація	196 (67%)
	✓ гіперонімічний переклад	129 (66%)
	✓ прономіналізація	39 (20%)
	✓ заміна лексеми прислівником	28 (14%)
2	Стилістична нейтралізація	97 (33%)

Табл. 3.2. «Кількісні показники випадків імплікації на семантичному рівні в перекладі німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою».